

29 april 2024

Nacka tingsrätt, avdelning 4
Mark- och miljödomstolen

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 4

INKOM: 2024-04-30
MÅLNR: M 9227-23
AKTBIL: 37

KOMPLETTERING

Mål M 9227-23; angående ansökan om tillstånd enligt miljöbalken till fortsatt täkt- och vattenverksamhet vid Slite, Gotlands kommun.

Heidelberg Materials Cement Sverige AB (Heidelberg Materials) hänvisar till mark- och miljödomstolens föreläggande, aktbil. 34, och inkommer med följande yttrande.

Innehållsförteckning

A.	Inledning	4
A.1	Disposition	4
A.2	Terminologi	4
B.	Yrkanden och villkor	6
B.1	Yrkanden	6
B.2	Villkorsförslag	9
C.	Påverkan på omgivande Natura 2000-områden	16
D.	Skyddsåtgärder	20
D.1	Infiltration i jordlager	20
D.2	Infiltration i berggrunden	22
D.3	Vattenkvaliteten för infiltration	22
D.4	Infiltration – tidpunkten då skyddsåtgärderna avslutas	23
D.5	Ridåinjektering	25
D.6	Restaurering av strandvall	26
E.	Effekterna av genomförd ridåinjektering	28
F.	Artskydd	29
F.1	Fjärilar	29
F.2	Kärlväxter	30
F.3	Dispens enligt artskyddsförordningen	32
G.	Prövotid (skyddsåtgärder för fjärilar)	37
H.	Påverkan på andra naturvärden	39
I.	Kompensationsåtgärder	43
J.	Tillämpning av 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen	47
K.	Dammsäkerhet	48
L.	Skyddsåtgärder för att mildra grundvattenpåverkan	49
M.	Risk för påverkan på kommunal vattenförsörjning	51
N.	Rening av länshållningsvatten och hantering av rejektvatten	52
O.	Risk för spridning av föroreningar (PFAS)	54
P.	Påverkan på kulturvärden	55
Q.	Kontrollprogram	55
R.	Efterbehandling	56

S.	Ersättningsfrågor.....	56
T.	Övrigt.....	57
T.1	Risikanalys (ansökansbilaga B17).....	57
T.2	Situationsplan (ansökansbilaga A1)	57
T.3	Kumulativt buller med fabriksverksamheten.....	57

A. Inledning

A.1 Disposition

Kompletteringspunkterna besvaras under rubriker som motsvarar rubrikerna i domstolens kompletteringsföreläggande. I ett par avseenden har Heidelberg Materials funnit anledning att efterkomma kompletteringsönskemål från remissmyndigheter som inte omfattas av domstolens föreläggande. I dessa fall redovisas önskemålet och bolagets komplettering under den mest relevanta rubriken.

A.2 Terminologi

A.2.1 Nollalternativet

Länsstyrelsen har inkommit med synpunkter om den historiska påverkan som kalkbrytningen i Slite givit upphov till och hur denna ska beaktas inom ramen för prövningen av nu ansökt täktverksamhet.¹ Detta motiverar ett inledande klargörande av vad som i det fortsatta avses med nollalternativ.

Av 6 kap. 35 § tredje punkten miljöbalken följer att en miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla uppgifter om rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas eller åtgärden vidtas och hur de förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller åtgärden inte påbörjas eller vidtas. Dessa uppgifter beskriver vad som brukar benämnas nollalternativet.² Enligt etablerad praxis utgörs nollalternativet av utvecklingen utifrån de faktiska förhållandena inom det aktuella området.³ När det i ansökningshandlingarna och i denna inlaga talas om nollalternativ avses således en utvecklingslinje som tar sin början i de faktiska omgivningsförhållandena i en situation då täktverksamheten avslutas den 1 januari 2027, när nu gällande tillstånd

¹ Se länsstyrelsens yttrande, aktbil. 24, avsnitt 3.

² Se avsnitt 3.5 i MKB (ansökansbilaga B) samt Naturvårdsverkets vägledning *Miljöbedömningar enligt 6 kapitlet miljöbalken*, under rubriken ”Nuläge och framskrivet nuläge i specifik miljöbedömning”.

³ MÖD, dom 2021-02-26 i mål M 8062-19 med hänvisning till domstolens domar 2018-06-14 i mål M 5874-16, 2018-10-08 i mål M 6454-17 och 2019-10-30 i mål M 3371-18, M 3372-18 och M 3373-18. Jfr även MÖD, dom 2024-03-06 i mål M 14424-22.

upphör att gälla. Det som avses är inte de historiska förhållandena under tidigt 1900-tal, innan den mer storskaliga kalkstensbrytningen i Slite påbörjades.

A.2.2 Kumulativa effekter

Länsstyrelsen och vattenmyndigheten har även inkommit med synpunkter om att kalkbrytningens historiska miljöpåverkan ska beaktas inom ramen för den nu aktuella prövningen.⁴ Länsstyrelsen uttrycker detta som att bolaget har att redovisa de kumulativa effekterna av tidigare, nuvarande och framtida verksamhet. Även dessa synpunkter motiverar ett inledande klargörande.

Med miljöeffekter avses enligt 6 kap. 2 § miljöbalken effekter på bland annat människor, djur och växter samt hushållningen med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt. Effekterna kan vara direkta eller indirekta, positiva eller negativa, tillfälliga eller bestående, kumulativa eller inte kumulativa samt uppstå på kort, medellång eller lång sikt.

När det i 6 kap. 2 § miljöbalken anges att miljöeffekter kan vara kumulativa avses sammanlagda effekter från en eller flera verksamheter.⁵ Exempel är att buller och ljus från en och samma verksamhet ger en sammantaget större effekt på en viss art, eller att buller från två verksamheter ger en sammantaget högre ljudnivå vid en bostad. Det är detta Heidelberg Materials avser med kumulativa effekter när termen används i ansökningshandlingarna och i denna inlaga.

Termen kumulativa effekter brukar inte användas för att beskriva en och samma verksamhets tidigare, nuvarande och framtida miljöeffekter.⁶ Historiska och nuvarande effekter av verksamheten har prövats inom ramen för tidigare tillståndsprövningar. Frågan för förevarande tillståndsprövning är effekterna av den ansökta verksamheten, dvs. framtida effekter. Historiska (och nuvarande) effekter av verksamheten är i det avseendet en av många faktorer som lett fram till dagens

⁴ Länsstyrelsens yttrande, aktbil. 24, s. 2–6 och 13 samt vattenmyndighetens yttrande, aktbil. 23, s. 2.

⁵ Prop. 2016/17:200, s. 185.

⁶ Se exempelvis MMD Nacka, dom 2023-01-03 i mål M 2724-22, s. 171.

situation, och de fångas på det sättet upp av den nulägesbeskrivning som är utgångspunkten för konsekvensbedömningar och beskrivning av nollalternativet.

B. Yrkanden och villkor

B.1 Yrkanden

B.1.1 Artskydd

Mark- och miljöödomstolen menar att det kan ifrågasättas om inte ansökan behöver kompletteras med:

- (i) ett yrkande om dispens från förbudet i 4 a § 4 punkten artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge;*
- (ii) ett yrkande om dispens från (i vart fall) förbudet i 6 § 2 punkten artskyddsförordningen för väddnätfjäril;*
- (iii) ett yrkande om dispens från förbudet i 7 § artskyddsförordningen för nipsippa; och*
- (iv) ett yrkande om dispens från förbudet i 8 § artskyddsförordningen för svärdrissla.*

Heidelberg Materials gör bedömningen att den ansökta verksamheten inte påverkar nämnda arter på ett sådant sätt att dispens behövs. Länsstyrelsen (aktbil. 24, avsnitt 5.2 och 5.4) delar inte bolagets bedömning och begär ytterligare utredning rörande verksamhetens påverkan på arterna. Även SLU Artdatabanken (aktbil. 31) och Naturvårdsverket (aktbil. 18, s. 4) efterfrågar viss ytterligare utredning.

Det efterfrågade underlaget redovisas i avsnitt C och F nedan. Sammanfattningsvis bekräftar underlaget att verksamheten inte kommer att påverka arterna på ett sådant sätt att aktuella dispenser behövs, varför bolaget vidhåller denna inställning. Bolaget kompletterar emellertid ansökan med yrkanden enligt (i)–(iv) ovan, för det fall mark- och miljöödomstolen inte delar bolagets bedömning. Att dispensskäl föreligger utvecklas i avsnitt F.3 nedan.

Konsoliderade yrkanden återfinns i Bilaga 1.

B.1.2 Natura 2000-tillstånd

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter om inte ansökan behöver kompletteras med ett utökat och/eller mer preciserat yrkande om Natura 2000-tillstånd.

Yrkande 5 är formulerat så att mark- och miljödomstolen ska lämna bolaget tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken att, inom ramen för vad tillståndet i övrigt medger, bedriva verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg och Bojsvätar.

Vad gäller synpunkten att yrkandet kan behöva *utökas* uppfattar Heidelberg Materials att domstolen överväger huruvida Natura 2000-området Filehajdar (SE0340111) bör omfattas av yrkandet. Bolaget tolkar föreläggandet så att frågan härrör från länsstyrelsens önskemål om en fördjupad utredning av påverkan på Natura 2000-området Filehajdar utifrån den utpekade arten nipsippa (aktbil. 24, avsnitt 5.2.1). Den efterfrågade utredningen presenteras i avsnitt C nedan. Utredningen bekräftar tidigare slutsats att den ansökta verksamheten inte har någon betydelse för populationen av nipsippa, och att det således inte finns någon risk för att miljön (arten) inom Natura 2000-området påverkas på ett betydande sätt. Bolaget framställer emellertid nu ett yrkande om tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken även för Filehajdar, för det fall domstolen inte skulle dela denna bedömning, se konsoliderade yrkanden i Bilaga 1.

Av det underlag som presenteras i ansökan, inklusive i avsnitt C nedan och Bilaga 3 är det uppenbart att verksamheten inte kommer att medföra en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av nipsippa i området, och tillstånd kan därför lämnas.

Vad gäller synpunkten att yrkandet kan behöva *preciseras* uppfattar Heidelberg Materials att domstolen avser huruvida yrkandet för Hejnum Kallgate endast avser indirekt påverkan genom grundvattenpåverkan eller också direkt påverkan genom den planerade restaureringen av Ancylusvallen. Restaureringen av strandvallen har enbart bedömts ge positiva effekter på Natura 2000-området Hejnum Kallgate och därmed inte utlösa tillståndsplikt (jfr avsnitt I.1 i ansökan), men bolaget anser nu att det i och

för sig ändå är lämpligt att åtgärden prövas enligt 7 kap. 28 a–b §§ miljöbalken. Av det underlag som presenterats i ansökan, inklusive i avsnitt D.6 nedan och Bilaga 4, är det uppenbart att restaureringsåtgärderna inte kan skada de livsmiljöer som skyddas inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate, och tillstånd kan därför lämnas.

Det ovan sagda föranleder emellertid inte någon justering av yrkandets lydelse. Natura 2000-området Hejnum Kallgate omfattas redan av bolagets yrkande och yrkandet är utformat på ett sätt som brukar godtas.⁷ Om tillstånd ges att, inom ramen för vad tillståndet i övrigt medger, bedriva verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka Natura 2000-området Hejnum Kallgate får tillståndet, med förtydligandet ovan, enligt bolagets uppfattning anses omfatta föreslagna restaureringsåtgärder i Ancylusvallen.

B.1.3 Infiltration i berggrunden

Heidelberg Materials har genom överenskommelse med ägaren till fastigheten Othem Ytings 1:54 förvärvat rådighet över denna, se Bilaga 5. Det finns därmed möjlighet att placera brunnar för infiltration i berggrunden även på den fastigheten. Bolaget justerar därför yrkande 2(d) enligt följande:

Heidelberg Materials yrkar vidare att mark- och miljödomstolen meddelar tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken till vattenverksamhet på fastigheterna Othem Österby 1:229, Hejnum Rings 2:1 och *Othem Ytings 1:54*, innefattande infiltration av vatten till berggrunden inom det område som markeras på karta i Bilaga A5.

En uppdaterad ansökansbilaga A5 bifogas som Bilaga 6. Kartan har också uppdateras så att den inkluderar ett område på Hejnum Rings 2:1, som nämns i yrkandet men inte varit markerad i ansökansbilaga A5. Det är bara karta 2 och 4 som har ändrats i bilagan.

⁷ Se exempelvis MMD Umeå, deldom 2013-07-03 i mål M 595-12 (som inte ändrades genom MÖD, dom 2018-03-27 i mål M 7307-13), MMD Umeå, deldom och dom 2018-12-10 i mål M 1611-16 och M 991-18, MMD Nacka, dom 2022-12-13 i mål M 2724-22, samt MMD Umeå, deldom 2023-04-05 i mål M 1573-20. Se även regeringens beslut 2021-11-18 i ärende M2021/01774.

Därtill bifogas som Bilaga 5 rådighetsdokumentation (servitutsavtal) avseende infiltration i berg på Hejnum Rings 2:1, som inte tidigare getts in. I servitutsavtalet har parterna även kommit överens om ersättning till fastighetsägaren.

B.1.4 Restaurering av strandvall

Heidelberg Materials justerar yrkande 2(f) så att det inkluderar restaurering av ytterligare en genombruten strandvall, se vidare avsnitt D.6 nedan.

restaurering av *de två strandvallar* som markeras på karta i Bilaga A5;

En uppdaterad ansökansbilaga A5 bifogas som Bilaga 6. Det är bara karta 2 och 4 som har ändrats i bilagan.

B.2 Villkorsförslag

B.2.1 Villkor 15, 16 och 17 (infiltration)

Mark- och miljödomstolen anger att det kan vara motiverat att justera villkorsförslag 15 och 16, såvitt avser tiden då infiltration pågår och kvaliteten hos det infiltrerade vattnet.

Heidelberg Materials föreslår nu ett nytt villkorsförslag med begränsningsvärden för det vatten som infiltreras, baserade på Livsmedelsverkets föreskrifter för dricksvatten, LIVSFS 2022:12. De valda parametrarna och gränserna motiveras i avsnitt D.3 nedan. För enkelhets skull kallas det nya villkoret nummer 30, men det placeras tillsammans med övriga villkor om infiltration i bilagan med konsoliderade villkorsförslag, Bilaga 2.

Vatten som infiltreras i jord eller berg får som månadsmedelvärde inte överskrida följande värden.

Parameter	Halt	Enhet
Grundämnen		
Bly	5,0	µg/l
Kadmium	0,50	µg/l
Kviksilver	1,0	µg/l

Parameter	Halt	Enhet
Nickel	20	µg/l
Kolväten		
1,2-dikloreten	3,0	µg/l
Bensen	1,0	µg/l
Bens(a)pyren	0,010	µg/l
Summa PAH4 (benso(b)fluoranten, benso(k)fluoranten, benso(ghi)perylene och indeno(1,2,3-cd)pyren)	0,10	µg/l
Tetrakloreten och trikloreten	10	µg/l
Vinylklorid	0,50	µg/l
Mikroorganismer		
Escherichia coli (E. coli)	Påvisad	antal/100 ml
Intestinala enterokocker	Påvisad	antal/100 ml
Näringsämnen och salter		
Ammonium	0,5	mg/l
Nitrat	50	mg/l
Nitrit	0,1	mg/l
Perfluorerade ämnen		
Summa PFAS4	4,0	ng/l
Summa PFAS21	100	ng/l

Det nya villkor 30 innebär att följande mening i villkor 15 och 16 utgår.

Det infiltrerade vattnet ska bestå av länshållningsvatten från File hajdar-täkten som genomgått erforderlig rening enligt vad som beskrivits i ansökan.

Alla villkor redovisas i sin helhet i Bilaga 2.

Som ovan nämnt har Heidelberg Materials förvärvat rådighet över ytterligare ett markområde som är lämpligt för infiltration. Det möjliggör att infiltrationsbrunnar placeras närmare Natura 2000-områdena söder om täkten, vilket kan minska vattenförlusten vid infiltrationen, dvs. minska volymen vatten som ”rinner åt fel håll” i berget och därför inte bidrar till att upprätthålla trycknivåerna i Natura 2000-områdena. Vattenförlusten är, med marginal, inräknad i infiltrationsvolymerna i villkor 15. Med möjligheten att placera brunnarna i det nya området, kan

vattenförlusten vid infiltrationen bli markant mindre än i tidigare modellerade scenarier och marginalerna som finns i villkorets volymer kan bli omotiverat stora. Bolaget föreslår mot denna bakgrund en justering av villkor 15 som innebär att de exakta volymerna bestäms först när infiltrationsbrunnarnas positioner har beslutats, genom samma slags beräkning i den upprättade grundvattenmodellen som gjorts för att bestämma de tidigare föreslagna volymerna:

Den årliga infiltrationsvolymen ska inför var och en av följande etapper bestämmas genom beräkning i den upprättade grundvattenmodellen.

- Perioden till och med den tidpunkt då ytan av pall 2 i File hajdar-täkten uppgår till 10 ha.
- Perioden då ytan av pall 2 i File hajdar-täkten överstiger 10 hektar till och med den tidpunkt då den uppgår till 30 ha.
- Perioden då ytan av pall 2 i File hajdar-täkten överstiger 30 hektar till och med den tidpunkt då File hajdar-täkten börjar vattenfyllas, varefter volymen ska minska med en åttondel per år.

Vad gäller tidsperioden om åtta år utvecklas skälen för den valda tidsperioden i avsnitt D.4 nedan. Bolaget vidhåller i denna del sitt förslag. Bolaget har dock uppmärksammat att startpunkten för dessa åtta år i villkor 15 börjar löpa vid den tidpunkt då *File hajdar-täkten har börjat vattenfyllas*, medan den i villkor 16 börjar löpa *då brytningen i File hajdar-täkten har avslutats*. Ingen skillnad är avsedd och Heidelberg Materials justerar därför villkorsförslag 16 så att de två villkoren blir likalydande i denna del.

Mark- och miljödomstolen anger att det kan ifrågasättas om inte tillsynsmyndigheten bör ges mandat att fatta beslut enligt villkorsförslag 17 vid fler tillfällen än vad bolaget avsett, att bolaget bör överväga en justering av villkorsförslaget samt att den sista meningen i villkoret kan utformas enligt följande: "Tillsynsmyndigheten får fatta ett sådant beslut högst [X] gånger under tillståndstiden, dock högst en gång per år".

Villkorsförslag 17 avser möjligheten för tillsynsmyndigheten att besluta om ändringar i volymen infiltrerat vatten. Enligt nuvarande förslag får tillsynsmyndigheten fatta ett sådant beslut tre gånger under tillståndstidsperioden.

Tanken med infiltrationen är att kompensera förlusten av ytligt grundvatten till Natura 2000-områdena respektive flödet av ytvatten i Vikeåns avrinningsområde. Den förslagna mängden infiltrerat vatten baseras på mängden ytligt grundvatten och avrinning under ett genomsnittligt år. Syftet med delegationen är inte att möta naturliga variationer i området från år till år, utan att möjliggöra justeringar om det under de närmsta decennierna visar sig att områdena på grund av andra omgivningsfaktorer blir blötare eller torrare än förväntat. Enligt Heidelberg Materials är det inte troligt att sådana större förändringar, som inte beror på naturliga årliga variationer utan syns som långsiktiga trender, kommer att aktualiseras mer än tre gånger under tillståndstiden. Med detta sagt har bolaget inget emot att tillsynsmyndigheten får besluta om ändringar i infiltrationsvolymen något fler gånger, och inser också att det är lämpligt att det finns utrymme för beslut att återgå till tidigare volym. Bolaget justerar sista meningen i villkorsförslag 17 enligt nedan. Villkorsförslaget i sin helhet återfinns i Bilaga 2.

Tillsynsmyndigheten får fatta ett sådant beslut högst *tio gånger* under tillståndstiden, dock högst en gång per år.

B.2.2 Villkor 19 (restaurering av strandvall)

Mark- och miljödomstolen anger att det kan vara motiverat att justera villkorsförslag 19 med hänsyn till vad Naturvårdsverket (aktbil. 18, sid. 3) anför om att uppföljningstiden är för kort.

Heidelberg Materials har i villkor 19 föreslagit att restaureringen av Ancyclusvallen följs upp under fem år, vilket bedöms tillräckligt för att följa upp att åtgärden har fått avsedd effekt på vattennivåerna i området.

För att tillmötesgå vissa inkomna synpunkter om att uppföljningen tydligare ska fokusera på effekter i naturmiljön samt Naturvårdsverkets önskemål om restaurering av ytterligare en strandvall har bolaget justerat villkorsförslag 19 och yrkande 2(f), bland annat så att ytterligare restaurering *kan* komma att ske. Bolaget anser dock inte att det är motiverat att restaurera den ytterligare strandvallen om den planerade restaureringen av Ancyclusvallen får avsett resultat. Detta utvecklas vidare i avsnitt D.6 samt Bilaga 4.

Såvitt avser tiden för uppföljning av restaureringen, innebär arbetstiden (som föreslås till tio år) att eventuell restaurering av den ytterligare strandvallen måste ske inom tio år. Med denna naturliga begränsning samt nu ingiven redovisning av lämplig uppföljning (se Bilaga 4) föreslår bolaget att ingen särskild uppföljningstid anges i villkoret. Villkorsförslag 19 justeras så att det ges följande lydelse.

Bolaget ska i enlighet med det som har redovisats i ansökan restaurera den södra av de två strandvallar som har markerats på karta i bilaga A5 till ansökan, i syfte att återställa den vattenhållande förmågan i landskapet. Åtgärden ska genomföras inom tre år från det att tillståndet tagits i anspråk.

Åtgärden ska följas upp enligt särskilt kontrollprogram som beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten och vid behov ska korrigerande åtgärder vidtas. Om restaureringen inte får avsedd effekt med avseende på lämplig vattenregim för utveckling av rikkärr, ska bolaget även restaurera den norra strandvallen som är markerad i bilaga A5. Bolaget ska samråda med tillsynsmyndigheten inför en sådan restaurering.

En uppdaterad ansökansbilaga A5 bifogas som Bilaga 6. Ett förslag till uppföljning redovisas i Bilaga 4.

B.2.3 Villkor 21 (åtgärdsprogram för fjärilar)

Mark- och miljödomstolen anger att underlaget vid en preliminär bedömning inte kan anses innehålla sådana osäkerheter som motiverar att frågan om slutliga villkor avseende skyddsåtgärder för fjärilar skjuts upp samt att det kan ifrågasättas om frågan alls kan skjutas upp eftersom artskydd är en tillåtlighetsfråga, och att det av dessa skäl kan vara motiverat att arbeta om villkorsförslag 21.

Som utvecklas i avsnitt G menar bolaget att frågan om kriterier för att värdera funktionaliteten hos habitat kan och bör skjutas upp under en prövotid. För det fall domstolen inte delar denna bedömning, skulle ett slutligt villkor kunna utformas antingen så att kriterierna för funktionalitet inte alls anges, eller så att två alternativ anges. I detta fall menar Heidelberg Materials att frågan om kriterier ska avgöras av domstolen, och ett slutligt villkor skulle således kunna utformas som följer.

Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa eller restaurera nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril. Nya områden för täktverksamheten får inte tas i anspråk förrän motsvarande funktionalitet har skapats genom nya livsmiljöer. Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

De områden som markerats på kartan i bilaga H till ansökan ska betraktas som livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril respektive väddnätfjäril.

Nya livsmiljöer ska betraktas som funktionella antingen när de är av minst lika stor yta som de livsmiljöer som vid var tid har gått förlorade samt uppnår den genomsnittliga mängd värdväxt och täckningsgrad för träd- respektive buskskikt som i ansökningshandlingarna har redovisats ge god funktionalitet som habitat, eller när livsmiljöerna uppfyller av bolaget framtagna alternativa kriterier som enligt genomförda utredningar är likvärdiga eller bättre än ovan beskrivna kriterier.

Bedömningen av om kriterierna är likvärdiga ska utgå ifrån vad som krävs för att uppnå kontinuerlig ekologisk funktion, och ska beakta att vissa av de ytor som markerats på kartan i bilaga H till ansökan hyser habitat av lägre kvalitet.

I detta fall vidhåller Heidelberg Materials som sagt att frågan om slutligt villkor avseende kriterier ska skjutas upp, se vidare avsnitt G. Bolaget gör dock en redaktionell ändring i villkor 21, för att det tydligare ska framgå att den ekologiska funktionen (restaurerade ytor) ska vara skapad eller upprätthållen innan ett nytt brytområde (som utgör habitat) får tas i anspråk. Villkorets andra mening ges följande ändade lydelse.

Bolaget ska i samråd med tillsynsmyndigheten upprätta ett åtgärdsprogram som omfattar att skapa eller restaurera nya funktionella livsmiljöer för svartfläckig blåvinge, apollofjäril och väddnätfjäril. *Nya områden för täktverksamheten får inte tas i anspråk förrän motsvarande funktionalitet har skapats genom nya livsmiljöer.* Åtgärdsprogrammet ska omfatta minst 33 år från det att tillståndet tas i anspråk.

B.2.4 Ytterligare villkor

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter om inte villkorslistan bör kompletteras med ett villkor för rening av länshållningsvatten.

Heidelberg Materials uppfattar att föreläggandet i denna del avser länshållningsvatten som avleds till Anerån respektive Västra brottet. Bolaget föreslår följande villkor, vilket ges nummer 31.

Länshållningsvatten som avleds till Anerån respektive Västra brottet ska genomgå slam- och oljeavskiljning i för ändamålet anpassad sedimentationsdamm.

Skälen för förslaget utvecklas i avsnitt N nedan.

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter vidare om inte villkorslistan bör kompletteras med ett villkor för damning och hjultvätt motsvarande villkor 7 i befintligt tillstånd.

Villkor 7 infördes i samband med att Heidelberg Materials till följd av begränsad brytvoly m i dåvarande tillstånd tvingades köpa in kalksten från Nordkalks täkt på norra Gotland. Inköpen från Nordkalk bidrog med ett väsentligt ökat antal lastbilstransporter till verksamheten, vilket motiverade installationen av hjultvätten och villkoret om vattenbegjutning. Sådana transporter förväntas inte ske i den ansökta verksamheten. Därtill kommer fordonstransporterna längs truckvägen i den ansökta verksamheten att ersättas av ett transportband från File Hajdar-täkten till Östra brottet, vilket kommer att minska antalet interna transporter.

Av dessa skäl menar Heidelberg Materials att ett villkor motsvarande nuvarande villkor 7 inte behövs. Bolaget har emellertid inget att invända mot att det föreskrivs om domstolen anser att det behövs. Lokaliseringen av hjultvätten framgår på bilden nedan.



B.2.5 Villkor i övrigt

Heidelberg Materials föreslår att tillståndet förenas med ett villkor av följande lydelse (villkor 32). Skälen för villkorsförslaget presenteras i avsnitt L nedan.

Längs injekteringssträckan ska reduktionen av borrhålens hydrauliska konduktivitet vara minst 50 % när uppmätt hydraulisk konduktivitet före injektering är $> 2 \times 10^{-6}$ m/s. Antal borrhål för kontroll av villkoret samt deras position ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Slutligen föreslår bolaget följande nya villkor 33. Skälen för detta utvecklas i avsnitt D.5 nedan.

Bolaget ska inom ramen för sin egenkontroll övervaka förändringar i Othemarskärrret. Vid behov ska skyddsåtgärder, exempelvis ytterligare ridåinjektering längs File hajdar-täkten, vidtas i samråd med tillsynsmyndigheten.

C. **Påverkan på omgivande Natura 2000-områden**

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänsyn till länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 5.2), ge in en utredning om påverkan på Natura 2000-området Filehajdar utifrån påverkan på den utpekade arten nipsippa.

Den efterfrågade utredningen presenteras i Bilaga 3. Av utredningen framgår sammanfattningsvis att alla nipsippor inom Natura 2000-området, och i princip alla nipsippor utanför Natura 2000-området, kommer att finnas kvar. Verksamheten bedöms, i ett värsta scenario, innebära att en promille av populationen på File hajdar försvinner, i ett område mer än en kilometer från Natura 2000-området Filehajdar. Inga delar av artens kärnområden tas i anspråk eller berörs av andra effekter från verksamheten. Verksamheten har sammantaget ingen betydelse för populationen av nipsippa i Natura 2000-området Filehajdar.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att inkomma med en fördjupad utredning om påverkan på Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Bojsvätar och Kallgatburg utifrån påverkan på den utpekade arten väddnätfjäril.

Den efterfrågade utredningen presenteras i Bilaga 7. Utredningen bekräftar tidigare slutsatser att väddnätfjärilen i de utpekade Natura 2000-områdena inte kommer att påverkas av den ansökta verksamheten.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att redovisa en bedömning av kumulativa effekter till följd av bete i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Bojsvätar och Kallgatburg.

Betetrycket är en av de faktorer som har lett fram till att arter och naturtyper har den status de har idag, och fångas på det sättet upp i utredningarna. Det bete som förekommer idag har alltså beaktats inom ramen för presenterade konsekvensbedömningar. Heidelberg Materials känner inte till att något ökat eller minskat bete planeras. Inom Natura 2000-områdena är det länsstyrelsen som styr över betetrycket genom sin förvaltning av områdena. Bolaget utgår ifrån att förändringar i betetrycket inte kommer att göras på ett sätt som är negativt för bevarandemålen.

Bolaget delar länsstyrelsens uppfattning att ett ökat eller minskat betetryck i sig självt kan påverka det framtida uppfyllandet av bevarandemålen för respektive Natura 2000-område. Ett framtida ökat eller minskat bete påverkar dock inte konsekvensbedömningen av nu ansökt täktverksamhet.

För arten väddnätfjäril kan särskilt nämnas att den kunskap som modelleringarna bidragit med har publicerats vetenskapligt tillsammans med Linnéuniversitetet och finns tillgänglig för länsstyrelsens förvaltning.⁸ Av artikeln framgår att ett för kraftigt bete är mycket negativt för väddnätfjäril.

⁸ Se Kindvall m.fl., *Subsidized Common Agricultural Policy grazing jeopardizes the protection of biodiversity and Natura 2000 targeted species*, Animal Conservation 2022. Artikeln är tillgänglig via följande länk: [Subsidized Common Agricultural Policy grazing jeopardizes the protection of biodiversity and Natura 2000 targeted species](#).

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att inkomma med förslag på uppföljningsbara målkriterier för bevarandemålen för Natura 2000-områdena Filehajar, Hejnum Kallgate, Bojstvatar och Kallgatburg.

Ansvar för att ta fram målkriterier, det vill säga uppföljningsbara och tröskelnivåsatta indikatorer för Natura 2000-områdets bevarandemål, åvilar det allmänna. Det är staten, genom länsstyrelserna, som ansvarar för övervakning och förvaltning av landets Natura 2000-områden.

Enligt bolagets mening är det mycket olämpligt att ålägga en enskild att, inom ramen för en tillståndsprövning, ta fram målkriterier. Till det sagda kommer att den ansökta verksamheten i detta fall har mycket liten påverkan på de aktuella Natura 2000-områdena. Även utan skyddsåtgärder är verksamhetens ”potential” att påverka områdena ringa jämfört med faktorer som hur områdena förvaltas, betning, utdikning (eller restaurering av diken och avvattande vägar/körspår), igenväxning/röjning och klimatförändringar.

Med detta sagt har bolaget tagit fram det efterfrågade förslaget på övervakning mot målkriterier av Natura 2000-områdena i det avseende som aktualiseras av den ansökta verksamheten, vilket är hydrologiskt. Förslaget presenteras i Bilaga 8. Heidelberg Materials vill understryka att bolaget inte åtar sig att genomföra den föreslagna övervakningen. Bolaget avser följa upp de specifika skyddsåtgärder som bolaget vidtar för Natura 2000-områdena – infiltration i jord och berg, injektering och restaurering av strandvall (se förslag till kontrollprogram i Bilaga 9 med hänvisningar) – men anser att den ansökta verksamhetens påverkan på områdena inte är sådan att det inte är skäligt att bolaget ska utföra generell övervakning av utvecklingen i Natura 2000-områdena.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att redovisa vilka naturmiljöer i Natura 200-områdena Filehajar, Hejnum Kallgate, Bojstvatar och Kallgatburg som riskerar att minska på bekostnad av de som ökar.

Såvitt avser (planerade) förändringar av naturtyper vid restaureringen av strandvallen, se avsnitt 2.2 i Bilaga 4.

Under driftskedet kommer den ansökta verksamheten inte att leda till att någon naturtyp övergår i en annan. Vad gäller förändringar av naturtyper under efterbehandlingskedet, innebär vattenfyllnaden av File hajdar-täkten att täkten kommer att agera som en försörjning av vatten istället för en dränering, för områden som ligger kring +26–28 meter över havet och lägre. Dessa höjdintervall stämmer överens med Bojsvätar Natura 2000-område men kommer inte att påverka vare sig Kallgatburg eller Hejnum Kallgate. I samband med att en täktsjö etableras kommer trycknivåerna i grundvatten i berg att öka i omgivningarna. Den fråga som aktualiseras är om detta kan innebära menlig påverkan på Natura 2000-området Bojsvätar.

Att grundvattennivåerna generellt höjs och att File hajdar-täkten kan fungera som ett grundvattenmagasin året runt kommer totalt sett att gynna Bojsvätar Natura 2000-område. Som redovisats i avsnitt I.2.2 i ansökan samt avsnitt 9.2.1 i Natura 2000-utredningen (ansökansbilaga B7), skulle de höjda grundvattennivåerna emellertid kunna leda till att lokala lågpunkter i norra Bojsvätar svämmas i högre grad än i nuläget. Dessa lågpunkter består i stort sett redan idag av agmyr och det är därför fråga om mycket små arealer rikkärr som teoretiskt riskerar att övergå från rikkärr till agmyr. De undersökningar och studier som gjorts visar att påverkan kommer att bli knappt märkbar. Det finns flera anledningar till detta.

En första anledning är att Bojsvätar saknar källmiljöer och källkärr uppströms mot File hajdar vid relevanta nivåer för en täktsjö, det vill säga högre än 28 meter över havet. Det innebär att vattenförsörjningen uppströms Bojsvätar huvudsakligen utgörs av nederbörd, ytvatten från bäckar och ytligt grundvatten. I annat fall hade det funnits tydliga källmiljöer.

En andra anledning är att Bojsvätar består av ett bäcken som lutar svagt åt söder. Det innebär att även om ett vattenöverskott skulle inträffa får det inga stora konsekvenser utan vattnet kommer att avbördas som ytvatten ner till Vikeån.

En tredje anledning är att Bojsvätar underlagras av mörkgrå kalksten och ovan berget av jordlager av kalklera. Båda är att betrakta som mycket täta och försvårar hydraulisk kontakt mellan lager. Om det inte hade förhållit sig så hade det i nuläget gått att finna källmiljöer och källkärr i området eftersom framtida vattennivåer inte väsentligt

kommer att skilja sig från de nuvarande. Den stora skillnaden kommer att bli att sommarlågvattnet blir högre än idag vilket är positivt eftersom vattenunderskott normalt råder under sommaren. Bojsvätar torkar upp kraftigt under normala år, vilket beror på ett stort dike i söder samt uppströms liggande dikningar. Därför är det en fördel om grundvattennivåerna kan hållas högre under sommaren.

En fjärde anledning är att de mätningar som har gjorts i grundvattenrör i närheten av Bojsvätar, exempelvis i rör BH2004, visar att det råder ett stort övertryck under höst, vinter och vår men att detta under sommaren övergår i att vattennivåerna sjunker ett par meter under markytan. Sådana stora övertryck uppstår inte i berggrunden om det finns hydraulisk kontakt med jordlager. I så fall bildas källmiljöer, vilka är möjliga att identifiera. Stora övertryck kräver generellt att berggrunden är tät vertikalt, vilket är fallet vid Bojsvätar.

Sammantaget är den övergång av naturtyp som avses i ansökan alltså en övergång från rikkärr till agmyr, men risken för att det skulle inträffa avser mycket små arealer och är snarast teoretisk.

Det ska påpekas att nivåjusteringar av vattennivån i en framtida vattenfylld File hajdar-täkt har en mycket begränsad inverkan på vattenflödena till Natura 2000-områdena i söder. Det framgår av Figur 9-2 i sektion 9.3 i modellrapporten för grundvatten (ansökansbilaga B3.3) att en förändring på 1 meter av vattennivån i täkten ger en förändring av grundvatten till Natura 2000-området Bojsvätar på cirka 2 500 m³ per år under växtperioden. Detta är en helt försumbar summa i områdets vattenbalans och förändringen är helt underordnad osäkerheter som klimatförändringar, markanvändning med mera.

D. Skyddsåtgärder

D.1 Infiltration i jordlager

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänsyn till Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 2), beskriva hur infiltrationen i jord tekniskt kommer att gå till och redovisa vilka skyddsåtgärder som är möjliga att vidta för att förhindra lokal

påverkan inom infiltrationsområdet, exempelvis från erosion eller att arter och naturtyper påverkas genom en förändrad hydrologi.

Det efterfrågade underlaget presenteras i Bilaga 10, avsnitt 2. Rent tekniskt kommer infiltrationsanläggningen bestå i att slangar eller rörledningar anläggs mellan reningsanläggningen och utsläppsområdet. Slangarna/rörledningarna kommer att förläggas fritt på marken förutom där de passerar vägar och stigar m.m. där installationerna riskerar att skadas. Vid dessa passager täcks de med tillförda massor.

Sammanfattningsvis framgår att risken för erosion eller annan lokal negativ påverkan bedöms vara mycket liten med hänsyn till områdets topografi, jordlager och vegetation och att det är en liten volym vatten som ska infiltreras. Bolaget föreslår ändå att flera utsläppspunkter används inom utsläppsområdet och att det vid utsläppspunkterna placeras sten eller död ved för att initialt begränsa flödes hastigheten och minska risken för erosion. Erosionsbegränsande åtgärder i andra områden utförs om behov uppstår. Förslag till kontrollprogram återfinns i Bilaga 11.

Mark- och miljödomstolen anger vidare att bolaget om möjligt bör komplettera den tekniska beskrivningen med lokalisering och utformning av ledningar för infiltration, samt transportband med tillhörande servicevägar, passagemöjligheter m.m.

En karta över korridorer för ledningar för infiltration redovisas i Bilaga 10, Figur 1-1. Ledningarna förväntas vara i tjocklek 7–15 centimeter och kommer att läggas fritt på marken förutom där de passerar vägar och stigar där det förekommer trafik och annat som riskerar att skada ledningarna. Här grävs de ner eller täcks med tillförda massor. I den mån de behöver passera områden med känslig ydrologi kan ledningen läggas på tvärliggande stockar eller stenar vilka möjliggör vattenflöde under ledningen. Så långt det går nyttjas befintliga rågångar och liknande. Det kan i vissa passager komma att krävas försiktig röjning för att komma fram och lägga ut ledningarna och för att borra infiltrationsbrunnar.

En teknisk beskrivning av transportband med tillhörande servicevägar och passagemöjligheter återfinns i Bilaga 12 avsnitt 2.

D.2 Infiltration i berggrunden

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, mot bakgrund av vad Naturvårdsverket anfört i sitt yttrande (aktbil. 18, s. 2), redovisa ett mer utvecklat resonemang kring antal infiltrationspunkter samt om möjligt ange var dessa ska placeras och varför vald placering är mest ändamålsenlig.

Det efterfrågade underlaget presenteras i avsnitt 1 i Bilaga 10. Sammanfattningsvis framgår att den exakta placeringen av infiltrationsbrunnarna inte är avgörande för skyddsåtgärdens effekt, utan det viktiga är att de placeras i områden där berggrunden är lämplig för syftet.

Sedan ansökan gavs in har Heidelberg Materials förvärvat rådighet över ytterligare ett markområde inom fastigheten Othem Ytings 1:54. Det innebär att en eller flera infiltrationsbrunnar kan placeras även där. Det område inom vilket infiltrationsbrunnar kan komma att placeras framgår av Figur 2 i Bilaga 6. På kartan har nu också inkluderats ett område på Hejnum Rings 2:1.

För infiltrationen bedöms det vara en lämplig avvägning att använda 2–4 brunnar. Det finns dock inga skäl att redan nu besluta brunnarnas antal eller placering, utan detta bör bestämmas efter hydraultester i tänkbara positioner.

D.3 Vattenkvaliteten för infiltration

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att redogöra för om det är rimligt att genom begränsningsvärden reglera de viktigaste kvalitetsparametrarna i det vatten som infiltreras. Om detta är rimligt ska bolaget inkomma med villkorsförslag avseende begränsningsvärden.

Heidelberg Materials föreslår nu begränsningsvärden för det vatten som ska infiltreras i jord och berg. Eftersom det vatten som infiltreras i berg i huvudsak förväntas tillrinna Dyhagens vattentäkt (och samtidigt ”pressa tillbaka” grundvatten från Natura 2000-områdena) bedömer bolaget att det är ändamålsenligt att begränsningsvärden för vattnets kvalitet motsvarar värdena i Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten (LIVSFS 2022:12). De parametrar som bedöms relevanta att reglera är parametrar

som inte är naturliga i grundvattnet, exempelvis kolväten och perfluorerade ämnen (PFAS), men även naturligt förekommande parametrar såsom mikroorganismer, näringsämnen och tungmetaller, se avsnitt 3 i Bilaga 10.

I avsnitt B.2.1 ovan redovisas det nya villkorsförslaget med begränsningsvärden för det infiltrerade vattnet. Tillfälliga överskridanden av värdena kommer inte att medföra någon negativ påverkan i naturmiljön eller för människors hälsa. Det är fråga om mycket små mängder vatten som är mycket rent och dessutom späds vattnet på sin vidare färd i marken. Det bedöms därför vara lämpligt att värdena uttrycks som ett medelvärde. Eftersom infiltration endast kommer att ske under vissa månader av året är det lämpligt att uttrycka värden som månadsmedelvärden och inte årsmedelvärden.

Kontroll av begränsningsvärdena kan beslutas inom ramen för tillsynen.

D.4 Infiltration – tidpunkten då skyddsåtgärderna avslutas

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 2–3), redogöra för skälen till den föreslagna tidsbegränsningen i villkorsförslag 16. Domstolen undrar bland annat varför vattennivån i tälten efter åtta år är tillräcklig för att säkerställa vattenföringen i utpekade Natura 2000-områden.

Den framtida situationen då brytningen har avslutats och tälten sakta vattenfylls har simulerats i grundvattenmodellen.⁹ I dessa simuleringar är de kommunala produktionsbrunnarna vid Dyhagen inkluderade och pumpas enligt nu gällande tillstånd. Skyddsåtgärden infiltration av grundvatten till berget har inte inkluderats i dessa simuleringar.

Det lokala avrinningsområdet som benämns No. 3 täcker till stor del Natura 2000-områdena söder om File hajdar-tälten (se exempelvis Figur 19-5 i ansökansbilaga B3.3). Förändring av flödet av ytligt berggrundvatten i det lokala avrinningsområdet

⁹ Det hydrogeologiska resonemang som ligger till grund för tidsbegränsningen diskuteras i Sektion 9.3 i ansökansbilaga B3.3. Diskussionen baseras huvudsakligen på beräkningar utförda med grundvattenmodellen och sammanfattas i detta avsnitt.

No. 3 kan beräknas som förändring av det vertikala nettoflödet inom det studerade avrinningsområdet (på djupet 7,5 m).¹⁰ Förändringar har bland annat beräknats i förhållande till nu tillståndsgiven situation, dvs. förhållandena vid utgången av år 2026. En negativ förändring av nettoflödet är en förlust av ytligt berggrundvatten i området. En positiv förändring av nettoflödet är en vinst av ytligt berggrundvatten i området.

I Figur 9-2 i ansökansbilaga B3.3 plottas förändringen i nettoflöde mot vattennivån i den framtida File hajdar-täkten efter det att den nu ansökta verksamheten har avslutats och vattenbortledningen har upphört. Förändringen avser en jämförelse med nuläget/utgångsläget, dvs. nu tillståndsgiven brytning.

Vid en analys av den framtida förändringen (efter avslutad verksamhet) av ytligt berggrundvatten i det lokala avrinningsområdet No. 3, i jämförelse med nu tillståndsgiven brytning (Figur 9-2 i bilaga B3.3), balanseras vinster/förluster under växtperioden när vattennivån i den framtida täkten är nära +10 meter över havet. När vattennivån är tydligt lägre än +10 meter över havet blir det en *förlust* av ytligt berggrundvatten i det lokala avrinningsområdet No. 3. När vattennivån stiger över +7,5 meter över havet syns en mycket liten förlust och när vattennivån är +10 meter över havet är förlusten i vattenvolym obefintlig. När vattennivån blir tydligt högre än +10 meter över havet blir det en *vinst* av ytligt berggrundvatten i det lokala avrinningsområdet No. 3.

Den förlust av berggrundvatten under växtperioden, som bolaget kompenserar för med infiltrationsbrunnar då täkten är dränerad, finns alltså inte på samma vis när vattennivån i täkten är +10 meter över havet (eller högre). Den framtida täktsjöns bottennivå blir densamma som bottennivån på den framtida täkten (+5 meter över havet), varför +10 meter över havet motsvarar ett vattendjup i sjön om fem meter.

Tiden det tar att med naturlig tillrinning uppnå vattennivåerna +7,5 meter över havet till drygt +10 meter över havet i den framtida File hajdar-täkten bedöms vara fem till

¹⁰ Metodiken diskuteras i Appendix D till ansökansbilaga B 3.3.

tio år efter det att länshållningen av tåkten har upphört (se Figur 9-1 i ansökansbilaga B3.3).

Baserat på ovanstående beräkningsresultat föreslås att infiltrationen fasas ut under åtta år efter det att länshållningen av File hajdar-tåkten avslutas. Ju förr infiltrationen fasas ut, desto snabbare vattenfylls File hajdar-tåkten, varför infiltrationen inte ska pågå längre än nödvändigt.

Det förtjänar slutligen att påpekas att den årliga beräknade volymförlusten i avrinningsområde No. 3 i slutfasen av den ansökta brytningen uppgår till omkring 40 000 m³ under växstsäsongen, vilket bara utgör ca 4,5 % av områdets totala avrinning.¹¹ Förlusten av ytligt berggrundvatten är således även när den är som störst mycket liten i jämförelse med den totala avrinningen i området.

D.5 Ridåinjektering

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 3), redovisa hur mycket vatten som beräknas läcka in och hur mycket av det inläckande vattnet som utgörs av nederbörd, ytvatten, ytligt grundvatten respektive djupare grundvatten.

Bolaget hänvisar till Bilaga 13. Av bilagan framgår sammanfattningsvis att det inte är möjligt att mäta mängden inläckande grundvatten. Den mängd vatten som kan mätas är volymen länshållningsvatten. I bilagan diskuteras olika sätt att uppskatta hur de olika vattenslagen fördelar sig i det vatten som når tåkten. Slutsatsen är att det inte finns någon lämpligare metod att bedöma andelen grundvatten i länshållningsvattnet än de som bolaget har använt.

¹¹ Arean av det lokala avrinningsområdet No. 3 är knappt 22 km². SMHI har beräknat nettonederbörden för områdena kring File hajdar till cirka 222 mm/år för hela året, och till cirka 40 mm/år för växstsäsongen (39 mm/år för framtida klimat 2021-2050). Avrinningen från det lokala avrinningsområdet No.3 kan således uppskattas till cirka 880 000 m³ för växstsäsongen.

Naturvårdsverket (aktbil. 18, s. 7) och länsstyrelsen (aktbil. 24, s. 9) menar att bolaget bör redogöra för möjligheten att även ridåinjektera längs File hajdar-täktens nordvästra och norra kant.

Heidelberg Materials bedömer att verksamheten inte kommer att påverka våtmarkerna norr om täkten, och att det därför inte behövs några skyddsåtgärder i förhållande till dem. Med hänsyn till de inkomna synpunkterna åtar sig bolaget emellertid att övervaka den ekologiskt viktigaste våtmarken i norr, Othemarskärret. Ett förslag till kontrollprogram inges som avsnitt 2 i Bilaga 11. Programmet hänvisar såvitt avser metodik till Del I i Bilaga 8.

Om övervakningen visar att den ansökta verksamheten trots allt har en negativ påverkan på kärret kommer bolaget i samråd med tillsynsmyndigheten vidta skyddsåtgärder. Sådana åtgärder kan vara exempelvis ytterligare ridåinjektering längs File hajdar-täktens norra eller nordvästra sida eller lokal dämning. Bolaget föreslår också att detta föreskrivs i villkor, se avsnitt B.2.4 ovan. En sådan ytterligare ridåinjektering skulle inte påverka de övergripande vattenbalanserna på något betydande sätt, se avsnitt 5 i Bilaga 10.

D.6 Restaurering av strandvall

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att beskriva vilka effekter restaureringen av den genombrutna strandvallen (Ancyclusvallen) kan ha inom Natura 2000-områden i Vikeåns avrinningsområde. Bolaget ska även överväga om inte restaureringen i sig löser ut en tillståndsplikt enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Det efterfrågade underlaget presenteras i Bilaga 4. Av bilagan framgår att det rör sig om en åtgärd som kommer återställa hydrologin inom Natura 2000-området Hejnum Kallgate och att ingen skada bedöms uppstå.

Natura 2000-området Hejnum Kallgates hydrologi har, särskilt under 1900-talet, påverkats negativt genom dikning och genomgrävning av naturligt dämmande strandvallar. En av de åtgärder som föreslås i bevarandeplanen är hydrologisk restaurering:

I områden där hydrologin påverkats negativt tillåts lämpliga åtgärder att utföras för att återställa en naturlig och ostörd hydrologi. Exempelvis att diken fylls igen och strandvallar som genombrutits tätas. I det dike som grävdes under 1960–1970-talet planeras dämning.¹²

Restaureringen av Ancyclusvallen är således just en sådan åtgärd som rekommenderas i bevarandeplanen. Heidelberg Materials bedömer att åtgärden enbart kommer att ha positiva effekter för Natura 2000-området, men i enlighet med vad som anges i avsnitt B.1.2 yrkar bolaget nu att domstolen lämnar tillstånd till åtgärden enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Då det rör sig om en åtgärd som inte kommer att skada livsmiljöerna i området och som inte heller kommer att medföra en negativ påverkan på någon arts bevarandestatus kan tillstånd lämnas enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken.

Åtgärden berör inte alls Natura 2000-områdena Bojsvåtar och Kallgatburg.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 3), överväga om inte den föreslagna uppföljningstiden i villkorsförslag 19 bör vara längre än fem år.

Heidelberg Materials hänvisar till avsnitt B.2.2 ovan. Som framgår där, föreslår bolaget nu att ingen särskild uppföljningstid anges i villkoret.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att förtydliga huruvida det är aktuellt att inom ramen för detta mål åta sig att restaurera strandvallen vid Orgvätars utlopp.

På s. 86 i ansökansbilaga B7 anges att det, utöver restaureringen av strandvallen i Hejnum Kallgate, finns ytterligare möjliga lokaliseringar av fördämningar, exempelvis vid utloppet av Orgvåtar. En restaurering av dämnet vid Orgvåtar har utretts och presenterades bland annat i samrådsunderlaget.¹³ Skyddsåtgärden har därefter avfärdats eftersom vidare utredning visade att restaurering av Ancyclusvallen ger bättre effekt, se avsnitt 3.2 i Bilaga 4. Bolagets avser således inte restaurera strandvallen vid Orgvätars utlopp.

¹² Länsstyrelsens bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340147 Hejnum Kallgate, dnr 511-3748-201.

¹³ Se t.ex. s. 10–11 i Samrådsredogörelsen, ansökansbilaga B1.

Som framgår av avsnitt B.1.4 och B.2.2 inkluderar bolaget emellertid nu i ansökan att restaurering *kan* komma att ske av den så kallade mellersta strandvallen, som ligger mellan Ancylusvallen och vallen vid Orgvätar, om restaureringen av Ancylusvallen inte ger förväntad effekt. Heidelberg Materials vill understryka att bolaget inte har större anledning nu än förr att tro att restaureringen av Ancylusvallen inte kommer att ge den förväntade effekten. Inkluderingen av den mellersta strandvallen är att betrakta som hängslan och livrem. Ett förslag till kontrollprogram avseende Ancylusvallen bifogas som Bilaga 4.

Bolaget har genom avtal med fastighetsägaren erforderlig rådighet till området där den mellersta strandvallen ligger, se Bilaga 5 (Hejnum Rings 2:1). Parterna har också i avtalet kommit överens om en ersättning.

E. Effekterna av genomförd ridåinjektering

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ge in den redovisning som förutskickades i villkor 22 i mål M 2724-22 tillsammans med information om de ytterligare åtgärder som eventuellt bedöms nödvändiga.

Heidelberg Materials förelades genom nämnda villkor att till tillsynsmyndigheten redovisa effekterna av ridåinjekteringen längs Västra brottet. Redovisningen ska omfatta mätdata från en sammanhängande period om 12 månader från färdigställandet av ridåinjekteringen.

Det efterfrågade underlaget redovisas i Bilaga 14. Sammanfattningsvis framgår att ridåinjekteringen vid Västra brottet var tekniskt genomförbar och resultaten visar på en realistisk och god tätande effekt. Genomförd injektering har haft en mildrande effekt på grundvattenförekomsten Mellersta Gotland – Roma, vilket främst är uppföljningsbart genom tydligt höjda grundvattennivåer på täktens västra sida.

Inga ytterligare åtgärder planeras.

F. Artskydd

F.1 Fjärilar

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till vad som anges i SLU Artdatabankens yttrande (aktbil. 31), redovisa ett utvecklat resonemang om status för apollofjäril, svartfläckig blåvinge och väddnätfjäril inom respektive utredningsområde i förhållande till hela Gotland.

Ett utvecklat resonemang återfinns i Bilaga 7, avsnitt 4. Sammanfattningsvis bedöms samtliga tre arter ha god bevarandestatus både lokalt och regionalt.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 4) och länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 5.4.1–5.4.2), redovisa vissa inventeringsdata samt, med hänvisning till vad som anges i SLU Artdatabankens yttrande, redovisa dokumentation som visar att föreslagna skyddsåtgärder för fjärilarna är praktiskt genomförbara, vilken effekt de bedöms ha på befintliga populationer samt – om redovisningen motiverar det – förslag på alternativa skyddsåtgärder.

Efterfrågad data redovisas i Bilaga 7. Av bilagan framgår sammanfattningsvis att restaureringen av fjärilshabitat har gett gott resultat. Eftersträvat biomassindex av värdväxt har för väddnätfjäril uppnåtts i samtliga restaurerade områden utom ett. För apollofjäril och svartfläckig blåvinge bedöms täckningsgraden av värdväxt ligga inom naturlig mellanårsvariation. Om täckningsgraden över längre tid inte når de uppsatta kriterierna kan insatser såsom frösådd och translokalisering av värdväxter bli aktuell. Världmyra för svartfläckig blåvinge har noterats inom samtliga restaureringsområden. Att restaureringen fungerar styrks även av att antalet larver (väddnätfjäril och apollofjäril) samt antalet aduler har ökat i nästan samtliga habitat efter restaureringen.

Planerad uppföljning av de restaurerade områdena beskrivs närmare i [Bilaga 15](#).

Bolaget föreslår inga ytterligare skyddsåtgärder än de (omfattande) åtgärder som föreslås i ansökan.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att inkomma med ett utförligt resonemang utifrån vad länsstyrelsen fört fram om kontinuerlig ekologisk funktion och hur den påverkas respektive hur den kan säkerställas (aktbil. 24, avsnitt 5.4.1 och 5.4.2.)

Bolaget kompletterar med det efterfrågade materialet, se Bilaga 7, särskilt avsnitt 3.3. Sammanfattningsvis framgår att områdena som restaurerats, utöver sina individuella värden, också bidrar till att skapa en heterogenitet och variation av habitattyper, vilket gynnar den ekologiska kontinuerliga funktionen. Lokaliseringen av områdena har också inneburit att små isolerade ytor med tidigare dålig funktion har öppnats upp och kopplats samman till andra fjärlshabitat. Det innebär att en större yta jämfört med den areal där de faktiska åtgärderna har vidtagits gynnas. Av de genomförda sårbarhetsanalyserna framgår att andelen nyttjat habitat vid vidtagande av skyddsåtgärder kommer att öka för alla tre arter.

F.2 Kärlväxter

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ge in den vetenskapliga studie av nipsippa som inleddes 2007.

Den efterfrågade studierapporten bifogas som Bilaga 16

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ge in ett närmare resonemang utifrån vad länsstyrelsen fört fram gällande nipsippa samt vilken betydelse påverkan på artens bevarandestatus har för prövningen (aktbil. 24, avsnitt 5.2 och 5.4.3) samt – om det bedöms nödvändigt – förslag på skyddsåtgärder.

Enligt 7 § artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra fridlysta växter i deras naturliga utbredningsområden.

Enligt Heidelberg Materials utlöses förbudet först när det är fråga om påverkan på artens *bevarandestatus*, om syftet med verksamheten uppenbart är ett annat än att

plocka, gräva upp eller på annat sätt skada växter.¹⁴ Som nämnts i ansökan har Mark- och miljööverdomstolen i målet MÖD 2016:1 funnit att det – i situationer då syftet med verksamheten uppenbart är ett annat än att skada den fridlysta arten – krävs en risk för påverkan på den skyddade artens bevarandestatus i området för att utlösa förbuden i 4 § första och andra punkten. Underrätterna har fortsatt att tillämpa denna princip i förhållande till 7 §, varför bolaget anslutit sig till den.¹⁵ Det saknas senare praxis från MÖD eller EU-domstolen.

Naturvårdverkets och Skogsstyrelsens har gett ut gemensamma riktlinjer avseende handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket,¹⁶ i vilken myndigheterna utvecklar sin syn på bland annat 7 §. Enligt riktlinjerna är förbudet inte kopplat till varje enskild växtindivid, utan skyddet syftar till upprätthållandet av en livskraftig population på lokal, regional och nationell nivå. Vidare anges följande.

Om verksamhetsutövare har vidtagit tillräckligt med förebyggande strategier för att säkerställa att minimera risken för att en växts population påverkas negativt, genom minskad möjlighet att långsiktigt finnas kvar på lokal, regional och nationell nivå, är åtgärden inte att anse som avsiktlig. Risken bör vara minimerad så att den kvarvarande eventuella påverkan blir obetydlig. (s. 35)

Heidelberg Materials tolkar riktlinjerna så att myndigheterna menar att om en åtgärd mer än obetydligt påverkar en populations möjlighet att långsiktigt finnas kvar på lokal, regional och nationell nivå, så kräver den dispens.

Begreppet *bevarandestatus* används inte i riktlinjerna. Det kan inte uteslutas att det är avsett en skillnad mot MÖD 2016:1 på så sätt ”åtgärd som påverkar en lokal populations möjlighet att långsiktigt finnas kvar” ska ses som en lägre förbudströskel

¹⁴ Se avsnitt J.5 i ansökan. Förbudet i 7 § artskyddsförordningen utgör ett införlivande av artikel 13 i Art- och habitatdirektivet.

¹⁵ Se MMD Östersund, deldom 2022-09-07 i mål M 37-17, s. 259–261 samt MMD Nacka, dom 2020-01-17 i mål M 7575-17, s. 157–159 och 162–163. Båda domarna hänvisar till MÖD 2016:1 och ger uttryck för att de principer om artskyddsförordningens tillämpning som Mark- och miljööverdomstolen slog fast i rättsfallet bör gälla på motsvarande sätt även för tillämpningen av 6 och 7 §§.

¹⁶ Naturvårdverkets och Skogsstyrelsens Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket (version 2.0, 2023-12-01).

än ”åtgärd som påverkar en arts lokala bevarandestatus”. Det är mycket svårt att ringa in vad skillnaden mellan uttryckssätten/synsätten skulle vara i praktiken.

Vad gäller arten nipsippa kommer den ansökta verksamheten inte i konflikt med 7 § artskyddsförordningen, oavsett synsätt. Som framgår av ansökans bilaga B10 och Bilaga 3 till detta yttrande, är påverkan på nipsippepopulationen obetydlig och artens bevarandestatus kommer inte att påverkas.

Slutligen ska noteras att 7 § artskyddsförordningen inte inkluderar ett skydd för livsmiljöer, men bolagets bedömning av den ansökta verksamhetens påverkan har gjorts utifrån en helhetsbedömning. Förlusten av potentiell livsmiljö kommer inte att ha någon betydelse för populationen. Tätheten i det ansökta brytområdet är låg och området har ingen betydelse för spridningsmöjligheterna.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till vad länsstyrelsen anger i sitt yttrande (aktbil. 24, avsnitt 5.4.4), närmare beskriva vilka effekter uttorkning har på arten svärdkrissla samt en uppskattning av hur stor andel av populationen som på sikt riskerar att försvinna på grund av uttorkning.

Heidelberg Materials har låtit ta fram ett kompletterande underlag rörande den ansökta verksamhetens påverkan på svärdkrissla, se [Bilaga 17](#). Av underlaget framgår att arten inte är särskilt känslig för uttorkning. Det som kan påverka svärdkrisslebeståndet öster om File hajdar-täkten negativt är inte uttorkning utan igenväxning, varför Heidelberg Materials har åtagit sig att genomföra röjning (villkorsförslag 25).

F.3 Dispens enligt artskyddsförordningen

F.3.1 Dispens från förbudet i 4 a § fjärde punkten artskyddsförordningen för apollofjäril och svartfläckig blåvinge

Som redovisats i avsnitt B.1.1 ovan ifrågasätter mark- och miljödomstolen om inte ansökan behöver kompletteras med ett yrkande om dispens från förbudet i 4 a § fjärde punkten artskyddsförordningen.

Bolagets förslag till villkor 21 innebär att livsmiljöer för de nämnda arterna inte får tas i anspråk innan restaureringsåtgärder vidtagits på nya ytor som upprätthåller den

ekologiska funktionaliteten, samt att de nya livsmiljöerna ska bibehållas under hela tillståndstiden plus tre år. Att skyddsåtgärderna är ändamålsenliga prövas i målet. Med denna konstruktion ska förbudet inte kunna utlösas – om nya, funktionella livsmiljöer inte skapas så bryts inte heller de befintliga bort. Även om åtgärdsprogrammet löper ut efter 33 år, utförs restaureringarna på ett sätt så att de inte kräver aktiva åtgärder för att bibehållas. Livsmiljöerna förväntas därför i allt väsentligt finnas kvar även efter tillståndstiden.

Frågan om dispens kan därmed aktualiseras för två situationer: (i) domstolen finner vid sin prövning att de föreslagna skyddsåtgärderna inte säkerställer kontinuerlig ekologisk funktionalitet, eller (ii) att de restaurerade miljöerna endast övervakas viss tid (33 år) innebär att den ekologiska funktionen bara ska betraktas som säkerställd under denna tid.

Såvitt avser (i) innebär ett sådant utfall att villkor 21 måste omformuleras, så att nya brytområden får tas i anspråk *när vissa skyddsåtgärder har vidtagits*, oavsett om dessa ger kontinuerlig ekologisk funktion för arten eller ej. Det krävs också en dispens från förbudet i 4 § fjärde punkten artskyddsförordningen.

Såvitt avser (ii) bör det beaktas att restaureringen i detta fall utförs på så sätt att risken för ”försämring” genom naturliga processer inte ska vara större än i de livsmiljöer som tas i anspråk. Med den förutsättningen bedömer Heidelberg Materials att åtgärdsprogrammets tidsbegränsning inte ska medföra att dispens krävs. Det vore också i princip omöjligt att tillämpa bestämmelsen på så sätt att skyddsåtgärder i syfte att undvika en dispens bara kan beaktas om de bibehålls obegränsat i tid.

Sammantaget vidhåller bolaget att det inte krävs dispens för ianspråktagande av livsmiljöer för svartfläckig blåvinge och apollofjäril. För det fall mark- och miljödomstolen gör en annan bedömning, finns det dock förutsättningar att meddela dispens. Som framgår ovan måste även villkorsregleringen av frågan i så fall vara en annan än den bolaget nu föreslår. Bolaget kan, om önskemål finns, återkomma med förslag i denna del under skriftväxlingen.

En dispens enligt 14 § artskyddsförordningen förutsätter att det finns särskilda skäl för dispens (vilket bland annat är tvingande skäl som har ett allt överskuggande

intresse), att det inte finns någon annan lämplig lösning samt att dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus.¹⁷

I ansökan (avsnitt J.3.7) har redovisats att verksamheten har ett allt överskuggande intresse. Vidare framgår att det inte finns någon annan möjlig lokalisering (annan lämplig lösning) för verksamheten.¹⁸

Av ansökansbilaga B 11.2 och 11.3 (avsnitt 9 och 10 i båda bilagorna) framgår att verksamheten, om inga skyddsåtgärder alls vidtas, kan ha en liten negativ effekt på arternas lokala bevarandestatus. Även i det fallet att skyddsåtgärderna inte skulle anses fullt ut och permanent säkerställa kontinuerlig ekologisk funktion för arterna måste de dock tillmätas såpass stor betydelse att de säkerställer att bevarandestatusen inte försämras.

Sammantaget finns det förutsättningar att meddela dispens.

F.3.2 Dispens från förbudet i 6 § artskyddsförordningen för väddnätfjäril

Om inga skyddsåtgärder vidtas bedöms den ansökta täktverksamheten påverka väddnätfjärilens lokala bevarandestatus, inte genom förlust av individer eller bon (vilket är vad som skyddas av 6 § artskyddsförordningen), utan genom förlust av livsmiljö i stort. Det är alltså inte de i 6 § förbjudna åtgärderna som påverkar artens bevarandestatus. Bolaget har dock gjort en helhetsbedömning av den ansökta verksamhetens påverkan på arten.

Med de skyddsåtgärder i form av restaurering av habitat och insamling av larver som bolaget föreslår påverkas inte artens bevarandestatus. Frågan om skyddsåtgärden att samla in larver i sig kräver dispens diskuteras i avsnitt J.3.7 i ansökan. Bolaget anser att så inte är fallet. För det fall domstolen gör en annan bedömning anser bolaget att det finns skäl att meddela dispens från förbuden i 6 § första och andra punkten artskyddsförordningen, både för täktverksamheten som sådan och för skyddsåtgärden

¹⁷ 14 § tredje punkten c artskyddsförordningen.

¹⁸ Se ansökansbilaga B2 för ett utförligt resonemang om möjligheterna av en alternativ lokalisering samt alternativa sätt att uppnå syftet med verksamheten.

att samla in larver. Bolaget har nu också framställt ett sådant yrkande, se avsnitt B.1.1 ovan.

Av 15 § artskyddsförordningen framgår att dispens får ges i det enskilda fallet om det inte finns någon annan lämplig lösning och dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Angående rekvisitet att det inte finns någon annan lämplig lösning för täktverksamheten hänvisas till ansökan (avsnitt J.3.7). Beträffande det andra rekvisitet så kommer täktverksamheten inte, med föreslagna skyddsåtgärder, försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos väddnätfjärilens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Såvitt avser dispens för skyddsåtgärden att samla in larver, så har ingen annan, bättre, lösning identifierats. Åtgärden syftar i sig till att förbättra/bibehålla artens bevarandestatus, varför även det andra rekvisitet är uppfyllt.

F.3.3 Dispens från förbudet i 7 § artskyddsförordningen för nipsippa

Bolaget menar att nu ansökt verksamhet inte strider mot förbudet i 7 § artskyddsförordningen för arten nipsippa och att någon dispens därför inte behövs, se avsnitt F.2 ovan. För det fall domstolen gör en annan bedömning aktualiseras frågan om dispens kan medges enligt 14 § artskyddsförordningen.

Av de skäl som anförs ansökan (avsnitt J.3.7) finns det ingen alternativ lokalisering för den ansökta verksamheten samtidigt som det finns tvingande skäl med ett allt överskuggande intresse som motiverar att dispens ges. Den kvarstående frågan är därmed om en dispens skulle försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos nipsippans bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Nipsippan uppvisar idag en otillfredsställande bevarandestatus i boreal region. Det hindrar inte att dispens lämnas om dispensen inte medför försämring av statusen hos

de aktuella populationerna eller förhindrar återställandet av en gynnsam bevarandestatus.¹⁹

Av tidigare ingivet underlag samt Bilaga 3 framgår att högst en promille av populationen på File hajdar kommer att påverkas av verksamheten. Verksamheten kommer inte att försämra artens bevarandestatus eller förhindra återställandet av en gynnsam bevarandestatus.²⁰

Mot bakgrund av ovan finns skäl att ge dispens från artskyddet i 7 § artskyddsförordning för nipsippa.

F.3.4 Dispens från förbudet i 8 § artskyddsförordningen för svärdrissla

Bolaget menar att den ansökta verksamheten inte strider mot förbudet i 8 § artskyddsförordningen för arten svärdrissla och att någon dispens därför inte behövs, se avsnitt F.2 ovan. För det fall domstolen gör en annan bedömning aktualiseras frågan om dispens kan medges enligt 15 § artskyddsförordningen. Bolaget bedömer att det endast är förbudet i 8 § första punkten som kan vara aktuellt.

Av de skäl som anförs i ansökan (avsnitt J.3.7) finns det ingen alternativ lokalisering för den ansökta verksamheten. Den kvarstående frågan är således om verksamheten försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Av avsnitt F.2 jämte Bilaga 17 framgår att förlusten av svärdrissleindivider och växtplatser till följd av täktverksamheten väntas motsvara en populationsminskning med 10 % på den enskilda lokalen File hajdar under den 30-årsperiod som den ansökta verksamheten är tänkt att pågå. Detta gäller under det konservativa antagandet att planerade skyddsåtgärder inte får någon positiv effekt. Mot bakgrund av detta gör

¹⁹ EU-domstolens avgörande den 14 juni 2007 i mål C-342/05, EU-domstolens avgörande den 10 oktober 2019 i mål C-674/17 ("Tapiola") och Naturvårdsverkets handbok för artskyddsförordningen, 2009:2, del I, s. 35–36.

²⁰ Se härtill MMD Nacka, dom 2020-01-17 i mål M 7575-17, s. 162–163 där domstolen fann att det var uteslutet att ett försvinnande av två promille av den inventerade populationen nipsippa kunde påverka artens bevarandestatus, varken i området eller i ett större geografiskt sammanhang.

bolaget bedömningen att ansökt verksamhet inte försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Det föreligger således skäl att meddela dispens.

G. Prövotid (skyddsåtgärder för fjärilar)

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ge sina synpunkter på frågan om slutliga villkor avseende skyddsåtgärder för fjärilar kan skjutas upp under en prövotid. Bolaget ska även återkomma med ett förslag på villkor där innehållet i den föreslagna provisoriska föreskriften (P1) arbetas in i villkorsförslag 21.

Heidelberg Materials uppfattning är att frågan om kriterier för de föreslagna skyddsåtgärderna för fjärilar kan skjutas upp och att den provisoriska föreskriften därför inte behöver arbetas in i villkorsförslag 21. Detta utvecklas i det nedanstående. För det fall domstolen menar att frågan inte kan eller bör skjutas upp återfinns ett alternativt villkorsförslag i avsnitt B.2.3 ovan.

Såvitt avser utrymmet i 22 kap. 27 § miljöbalken att skjuta upp denna typ av fråga, stadgar bestämmelsen att mark- och miljödomstolen får skjuta upp frågan om ersättning eller andra villkor när verkningarna av verksamheten inte kan förutses med tillräcklig säkerhet.

Frågan som föreslås skjutas upp under en prövotid är hur kriterierna för *funktionell livsmiljö* ska se ut. De kriterier som har föreslagits bedöms, baserat på omfattande utredning, säkerställa att kontinuerlig ekologisk funktion upprätthålls, men det bedöms också möjligt att efter viss ytterligare utredning (som pågår och eventuellt kan färdigställas redan under 2024) utforma kriterier som är effektivare, både miljömässigt och ekonomiskt.

Vid utformningen av det som skulle komma att bli 22 kap. 27 § miljöbalken uttalade lagstiftaren att uppskovsförfarande enligt paragrafen bör tillämpas restriktivt och att huvudregeln är att alla villkor ska fastställas i samband med tillståndet.²¹ Utvecklingen

²¹ Prop. 1969:28, s. 276.

har emellertid inte gått i den riktningen. Prövotidsförfarande tillämpades i stor utsträckning av Koncessionsnämnden för miljöskydd, eftersom det visade sig vara ett bra sätt att få fram kunskaper och erfarenheter som kunde användas i miljöskyddsarbetet.²²

Ett sådan syfte och utfall syns också tydligt i modern praxis. Ett exempel är MÖD 2003:77, där ett bolaget ålades att under en prövotid utreda bland annat en viss reningsteknik. Domstolen uttalade att orsaken till att den åsyftade tekniken inte utvecklats mer kunde vara otillräckliga incitament, vilket får uppfattas ha bidragit till att prövotiden föreskrevs. I målet MÖD 2004:35 uttalade MÖD följande.

Vid prövningen enligt miljöskyddslagen utvecklades en praxis där verksamhetsutövaren förelades att under en prövotid utreda och pröva ny teknik för minskning av utsläpp eller andra störningar. I många fall ledde arbetet fram till att användningen av ny process- eller reningsteknik kunde föreskrivas som villkor för tillståndet. I andra fall blev bedömningen att den utredda eller prövade metoden inte var tekniskt eller ekonomiskt möjlig att föreskriva. Denna praxis får anses i hög grad ha bidragit till de stora utsläppsminskningar från industriverksamheter som skett under miljöskyddslagens tid. Det finns inget i miljöbalkens bestämmelser eller dess förarbeten som talar för en ändring av denna praxis.

Samma bevekelsegrunder och principer gör sig gällande i förhållande till de nu diskuterade skyddsåtgärderna. Det är känt att det eftersträlvade resultatet kan uppnås med tillämpning av vissa kriterier (teknik), men vidare utredning kan visa att samma resultat kan uppnås effektivare med tillämpning av andra kriterier (annan teknik). Bolaget bedömer därför att den föreslagna uppskjutna frågan ryms inom tillämpningsområdet för 22 kap. 27 § miljöbalken och att en snävare tolkning av bestämmelsen inte är ändamålsenlig.

Såvitt avser artskyddsfrågans koppling till tillåtlighet menar bolaget att det baserat på det ingivna underlaget går att bedöma verksamhetens förenlighet med artskyddsförordningen, och därmed 2 kap. miljöbalken. Den föreslagna regleringen innebär att nya brytområden inte får tas i anspråk förrän motsvarande ekologiska funktionalitet för berörda arter har skapats på annat (närliggande) håll. Den

²² Bengtsson m.fl., *Miljöbalken – en kommentar* (2023-06-01, Version 22, JUNO), kommentaren till 22 kap. 27 §.

provisoriska föreskriftens kriterier för vad som utgör funktionellt habitat bedöms säkerställa kontinuerlig ekologisk funktion för arterna, även om ännu bättre kriterier kan vara möjliga att bestämma efter en provotid. Situationen motsvarar den att tillåtlighet i förhållande till miljö kvalitetsnormer för vatten kan bedömas baserat på provisoriska föreskrifter om utsläpp till vatten, förutsatt att dessa föreskrifter säkerställer att status inte försämras och att uppnåendet av MKN inte äventyras.²³

Frågan om värderingen/kriterierna för när en miljö ska anses vara funktionell hanteras normalt inom ramen för tillsynen, vilket ytterligare stödjer att det inte finns hinder mot att frågan skjuts upp.²⁴

I sammanhanget ska framhållas att bolaget i detta fall bedömer att det är lämpligt att frågan om vilka kriterier som ska gälla beslutas av domstolen. Det ger förvisso något mindre flexibilitet för förändringar över tid, i takt med att kunskapsläget utvecklas ytterligare, men med hänsyn till att artskyddsfrågan är av stor vikt i målet och den prövade verksamheten i sin tur är av stor vikt för samhället, anser bolaget att frågan inte ska överlåtas till tillsynen. En jämförelse kan härvid göras med 22 kap. 25 § tredje stycket, enligt vilket domstolen får överlåta åt en tillsynsmyndighet att besluta villkor av mindre betydelse. Att överlåta den närmare tolkningen av villkor till tillsynen är inte en formell delegation, men i centrala frågor bör det inte lämnas utrymme för olika uppfattningar.

H. Påverkan på andra naturvärden

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 5.1), inkomma med en beskrivning och bedömning av verksamhetens påverkan (direkt och indirekt) på arter, naturmiljöer,

²³ Se Mark- och miljööverdomstolens dom den 25 oktober 2023 i mål M 692-22 ("Ragn-Sells").

²⁴ Det vanligaste tycks vara att villkoret formuleras så att verksamhetsutövaren, i samråd med tillsynsmyndigheten, före vidtagandet av skadliga åtgärder ska genomföra skyddsåtgärder i enlighet med vad verksamhetsutövaren har åtagit sig i målet. En sådan villkorsreglering implicerar att frågan om skyddsåtgärdernas närmare genomförande får avgöras av verksamhetsutövaren och ytterst tillsynsmyndigheten. För exempel ur praxis, se MÖD 2016:1, MMD Nacka, dom 2020-05-06 i mål M 2301-19, MMD Växjö, dom 2021-12-30 i mål M 4188-18 (delvis ändrat i andra delar i MÖD, dom 2023-06-02 i mål M 1230-22) samt MMD Vänersborg, dom 2022-11-11 i mål M 2232-20.

ekosystem och övriga värden som ligger till grund för riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg.

En utförligare redovisning av riksintresset och verksamhetens påverkan på det, presenteras i Bilaga 18. Av utredningen följer sammanfattningsvis att de riksvärden som skyddas i riksintresseområdet i regel har en vid utbredning inom hela området. Det är mycket svårt att peka ut områden inom riksintresseområdet som skulle vara av större naturvärde än andra områden. Det är därför mer relevant att betrakta hela riksintresseområdet som en stor och sammanhängande värdekärna för biologisk mångfald, än att peka ut lokala områden med höga naturvärden. Även om man skulle anlägga ett lokalt synsätt, där man separerar värdekärnorna från den samspelande omgivningen, har Heidelberg Materials utformat den planerade verksamheten för att undvika de allra mest känsliga områdena för biologisk mångfald. Det är därför missvisande att, som länsstyrelsen gör i sitt yttrande (aktbil. 24, s. 10), säga att täkten kommer påverka delar av riksintresseområdet som hyser de högsta naturvärdena.

Områden som är av riksintresse för naturvärden är skyddade mot åtgärder som kan *påtagligt skada* naturmiljön. Av förarbeten framgår att begreppet påtaglig skada omfattar åtgärder som (a) kan ha en bestående negativ inverkan på det aktuella intresset eller (b) som tillfälligt kan ha mycket stor negativ inverkan på det aktuella intresset.²⁵ Bolaget har i ansökan redogjort för hur bedömningen av påtaglig skada ska göras, bland annat att den avser den prövade verksamhetens påverkan på riksintresseområdet som helhet. Det är även av betydelse om det rör sig om en ny eller tillkommande verksamhet samt om, och i så fall vilka, kompensationsåtgärder sökanden åtar sig att vidta.²⁶

Riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg omfattar sammanlagt 8 043 hektar. Den ansökta verksamheten berör cirka 186 hektar, varav 106 hektar redan är ianspråktagna för verksamheten. Till detta kommer att det har bedrivits storskalig kalkstensbrytning i Slite sedan början av 1900-talet och på

²⁵ Prop. 1997/98:45, del II, s. 30 och 1985/86:3, s. 155.

²⁶ Se bolagets ansökan, s. 73 samt MÖD 2006:48, MÖD 2006:49 och MÖD, dom 2016-11-17 i mål M 3129-16.

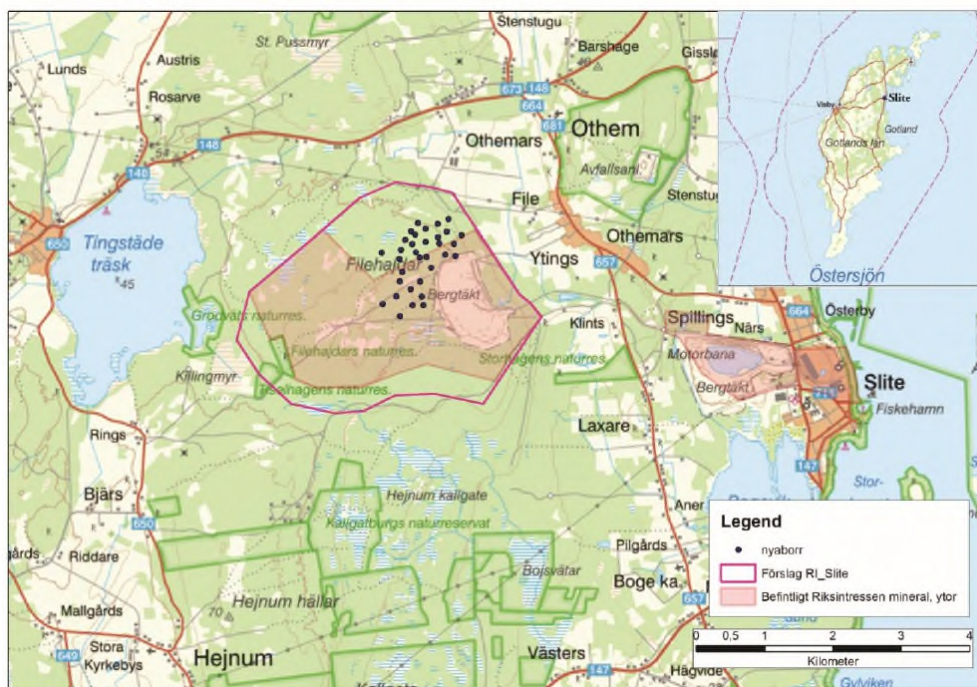
File hajdar sedan 1983. Kalkstensbrytningen har alltså utgjort en naturlig del av riksintresseområdet sedan dess utpekande. Den nu ansökta verksamheten innebär visserligen en ytmässig utökning av File hajdar-täkten, men landskapet är redan påverkat av den befintliga täkten och den tillkommande påverkan som den ytmässiga utökningen medför är begränsad i relation till den påverkan som verksamheten sedan tidigare givit upphov till.

Trots det ovan sagda och mot bakgrund av den påverkan som beskrivs i Bilaga 18 har bolaget vidtagit och föreslagit ett flertal åtgärder för att undvika och begränsa verksamhetens påverkan. De vidtagna och föreslagna åtgärderna omfattar att brytområden som är allra känsligast för den biologiska mångfalden har valts bort (se avsnitt 9.2.1 i MKB), att omfattande skyddsåtgärder för fridlysta arter föreslagits (se avsnitt J i ansökan samt avsnitt D ovan) samt att kompensationsåtgärder föreslagits (se avsnitt K i ansökan, ansökans bilaga B12 samt Bilaga 19 till detta yttrande). Åtgärderna innebär tillsammans att den ansökta verksamhetens påverkan på de värden som skyddas inom ramen för det aktuella riksintresseområdet avsevärt begränsats.

Av ovanstående skäl menar bolaget att någon påtaglig skada på aktuella naturmiljöer inte kan anses uppkomma. Om mark- och miljödomstolen inte delar bolagets bedömning aktualiseras en intresseavvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Bestämmelsen innebär att en intresseavvägning ska göras när ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål. Företräde ska ges åt det eller de ändamål som på lämpligast sätt främjar god hushållning med mark, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Tåktverksamheten i Slite är en mycket samhällsviktig verksamhet.²⁷ Bolaget menar att den ansökta verksamheten, med vald utformning och med beaktande av föreslagna skydds- och kompensationsåtgärder, utgör den lämpligaste markanvändningen vid en avvägning enligt 3 kap. 10 § miljöbalken. Intresset av mineralutvinning bör därför ges företräde.

²⁷ Se avsnitt B.2 och D.3 i ansökan samt ansökansbilaga B2 för en utförlig beskrivning av de riksintressen som tåktverksamheten utgör samt vikten av verksamheten för samhället.

I sammanhanget kan nämnas att SGU den 29 april 2024 remitterade ett förslag till revidering av detaljvagränsningen av riksintresset för mineral på File hajdar.²⁸ Dagens detaljvagränsning av riksintresset har utgått utifrån fastighetsgränser. Vid arbetet med en ny detaljvagränsning har hänsyn enbart tagits till geologisk information. Följande utvidgning föreslås (karta från remisskrivelsen).



Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att beskriva påverkan på biotopskyddet på Othem Klints 1:3, i enlighet med vad som anges i länsstyrelsens yttrande avsnitt 5.1.1.

Det efterfrågade underlaget presenteras i Bilaga 20. Sammanfattningsvis framgår att ansökt verksamhet inte kommer att påverka biotopskyddet på Othem Klints 1:3.

²⁸ SGU Förslag till revidering av detaljvagränsningen för riksintresset Filehajdar enligt 3 kap. 7 § miljöbalken, 2024-04-29, dnr 31-2981-2023.

I. Kompensationsåtgärder

Mark- och miljödomstolen uppger att bolaget bör överväga att komplettera underlaget i ansökan enligt vad Naturvårdsverket anger i sitt yttrande (aktbil. 18, s. 4-5) med fokus på:

- (i) varför en 120 procent kompensation är tillräcklig för att hantera CLIMB-analysens osäkerheter;*
- (ii) de föreslagna delområdenas för- och nackdelar som kompensationsområden, samt vilka områden bolaget föredrar och om det finns praktiska skäl för ett visst urval; samt*
- (iii) hur det långsiktiga skyddet för genomförda kompensationsåtgärder kan säkerställas.*

Det efterfrågade underlaget presenteras i Bilaga 19.

Av bilagan framgår, vad gäller (i), att det från ett *ekologiskt perspektiv* saknas klara rekommendationer i fråga om omfattning av en kompensationsåtgärd, att 120 procent kompensation är väl tilltaget och att CLIMB-analysen har en inbyggd metod för att hantera osäkerheten i värderade kompensationsytor.

Från ett *juridiskt perspektiv* så innefattar inte 16 kap. 9 § miljöbalken, enligt sin ordalydelse, något krav på att en kompensationsåtgärd ska överstiga det intrång eller den skada som åtgärden avser kompensera för. I praxis saknas uttryckliga besked om hur omfattande en kompensationsåtgärd ska vara. I underrättspraxis har det accepterats kompensationsåtgärder som uppgått till 115 procent av påverkan.²⁹ I andra

²⁹ MMD Umeå, deldom 2023-06-21 i mål M 1826-22, villkor 15, deldom den 2023-04-05 i mål M 1573-20, villkor 19 och slutligen dom 2021-04-29 i mål M 2672-18, villkor 49.

fall har det endast föreskrivits att kompensationsåtgärderna ska svara mot den förlust av naturvärden och skyddsvärda arter som verksamheten riskerar medföra.³⁰

En analogi kan göras till artikel 7 kap. 29 § miljöbalken, som bygger på 6.4 i art- och habitatdirektivet. Någon specifik ”marginal” framgår inte av bestämmelsen, men av EU-kommissionens upplysning framgår följande.

Den rådande meningen är att kompensationsgraden vanligen bör ligga en bra bit över 1:1. En kompensationsgrad på 1:1 eller lägre bör endast övervägas om det kan visas att åtgärderna med en sådan omfattning kommer att bli 100 procent effektiva när det gäller att på kort tid återställa strukturen och funktionaliteten (t.ex. utan att riskera bevarandet av livsmiljöerna eller populationerna av nyckelarter som kan antas påverkas av planen eller projektet eller deras bevarandemål).³¹

Av ovan nämnda skäl menar bolaget att en kompensation om 120 procent är väl tilltagen och tillräcklig.

Vad gäller domstolens fråga (ii) framgår de olika områdenas för- och nackdelar av Bilaga 19, avsnitt 5. Sammantaget har varje område sina styrkor och svagheter och det saknas skäl att redan nu besluta i vilka områden kompensationen ska ske.

Vad gäller domstolens fråga (iii) om säkerställandet av den långsiktiga förvaltningen av kompensationsområdena om Heidelberg Materials går i konkurs gör bolaget följande bedömning.

Bolaget menar att det inte ska föreskrivas någon särskild reglering av den situationen, vilket överensstämmer med praxis.³² De lösningar som bolaget övervägt är ekonomisk säkerhet, naturvårdsavtal, privat eller myndighetsstyrd stiftelse och områdesskydd.

³⁰ MMD Umeå, deldom 2013-07-03 i mål M 595-12, s. 59, deldom 2024-01-26 i mål M 2697-21 (ytan som enligt villkor 12.1 ska restaureras är lika stor som den beräknade förlusten). I andra mål är åtgärderna inte kvantifierade på samma sätt, utan endast uttryckta som vad som ska göras, se t.ex. MMD Vänersborg, deldom 2022-11-11 i mål M 2232-20 (s. 9 och 11-12).

³¹ Europeiska kommissionens upplysning *Förvaltning av Natura 2000-områden. Bestämmelserna i artikel 6 i habitatdirektivet (92/43/EEG)*, 2019/C 33/01, avsnitt 5.5.4.

³² Se not 29 och 30 ovan.

Ekonomisk säkerhet enligt 16 kap. 3 § miljöbalken får avse kostnaderna för avhjälpan av en miljöskada och andra återställningsåtgärder som kan komma att behövas med anledning av verksamheten. Lagrummet brukar inte tillämpas på andra villkorsförpliktelser än efterbehandling, inte heller långsiktiga sådana. Ekonomisk säkerhet diskuteras inte i vare sig SOU 2017:34 *Ekologisk kompensation* eller Naturvårdsverkets handbok 2016:1 om ekologisk kompensation. Bolagets tidigare tillstånd till täktverksamhet i Slite har inte heller varit förenade med villkor om ekonomisk säkerhet för de kompensationsåtgärder som föreskrivits.³³

Bolaget bedömer inte att det finns stöd för att tillämpa 16 kap. 3 § på förpliktelsen att utföra kompensationsåtgärder. Krav på ekonomisk säkerhet för kompensationsåtgärder skulle dessutom i betydande grad minska viljan att utföra sådana åtgärder.

Rådighet kan skapas genom så kallade *naturvårdsavtal*, 7 kap. 3 § jordabalken. Naturvårdsavtalet binder även framtida ägare av de fastigheter där kompensationen utförs, i händelse av bolagets konkurs. Avtalen kan emellertid vara giltiga i som längst 50 år och kan därför inte garantera underhållet av kompensationsområdena efter denna tidpunkt.³⁴

Kompensationsområdenas underhåll skulle även kunna säkerställas genom att områdena utpekas som *naturreservat*. Det innebär att bolaget i mycket stor utsträckning avhänder sig kontrollen över sin egen mark. En sådan mycket ingripande åtgärd i egendomsskyddet måste vägas mot nyttan. I en situation då det sker enbart som en säkerhet för det fall bolaget går i konkurs, anser bolaget att det är oproportionerligt.

Samma bedömning gör bolaget avseende möjligheten att överlåta fastigheterna till en *privat eller myndighetsstyrd stiftelse* med ändamål att förvalta dem. Därtill bedöms den administrativa kostnaden för att driva en sådan stiftelse under hundra år kraftigt överstiga kostnaden för själva kompensationsåtgärderna, särskilt med beaktande av

³³ Se MMD Nacka, dom 2022-12-13 i mål nr 2724-22, regeringens beslut 2021-11-18 med ärendenummer M 2021/01774 och MMD Nacka, dom 2020-01-17 i mål M 7575-17.

³⁴ 7 kap. 5 § första stycket jordabalken.

att det efter de första cirka tio åren huvudsakligen är tänkt att röra sig om underhållsåtgärder.

Av de alternativ som finns för att försäkra sig mot att kompensationsområdena inte längre underhålls i händelse av konkurs, bedömer bolaget att naturvårdsavtal är den som kan vara aktuell. Naturvårdsavtal kan dock inte täcka hela kompensationsperioden.

Situationen att bolaget går i konkurs innan de hundra åren har förflutit kan inte uteslutas men det gäller alla företag och alla tillståndsförpliktelser. Risken kan inte hanteras på annat sätt än att den får beaktas i värderingen av kompensationsåtgärderna, varvid det också ska beaktas att ett åtagande om en kortare tid än hundra år ändå måste betraktas som ”mindre värt”.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att komplettera kompensationsutredningen i enlighet med länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 5.3) och att ge förslag på kompensationsområden på File hajdar.

Kompensationsutredningen har kompletterats med det efterfrågade underlaget, se Bilaga 19, avsnitt 5 och 6. Av avsnitt 5 framgår att ett av kompensationsområdena, Ytings 1:46, ligger på eller i direkt anslutning till File hajdar, beroende på hur man definierar ”File hajdar”. Av avsnitt 6, som besvarar länsstyrelsens synpunkt om exploateringshot, följer att utan det skydd som kompensationsåtgärderna leder till finns det inte något som talar för att vare sig skogar med hög eller låg bonitet kommer lämnas utanför det rationella skogsbruket. Av sistnämnda anledning bedömer bolaget att det långsiktiga skydd som kompensationsområdena medför ska betraktas som additionellt.

Utpekade nyckelbiotoper i kompensationsområdena har inte bedömts leda till additionalitet och har inte beaktats som en del av kompensationspotentialen.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till SLU Artdatabankens yttrande (aktbil. 31), förtydliga hur och vid vilken tidpunkt som kompensationsåtgärderna planeras att genomföras samt vilken effekt dessa bedöms ha på de arter som kompensationsområdena avser.

Kompensationsutredningen har kompletterats med ett förtydligande rörande kompensationsåtgärdernas genomförande och effekt, se Bilaga 19, avsnitt 7 och 8.

Av avsnitt 7 framgår att arbetet med att ta fram detaljerade genomförandeplaner kommer att inledas så snart tillståndet vunnit laga kraft och färdigställas senast ett år efter lagakraftvunnen dom eller det senare datum som tillsynsmyndigheten bestämmer (se villkorsförslag 21). När genomförandeplanerna är klara kommer arbetet med att genomföra de planerade åtgärderna att inledas. Uppskattningsvis kommer de första åtgärderna vidtas cirka ett år efter att tillståndet vunnit laga kraft. Den exakta utformningen av åtgärderna kommer att beslutas i genomförandeplanerna. Det går således i dagsläget inte svara på vilka åtgärder som slutligen kommer att vidtas. De åtgärder som utförs kommer dock i stort att rymmas inom de åtgärder som översiktligt beskrivs i kompensationsutredningen (ansökansbilaga B12, avsnitt 5).

Av avsnitt 8 framgår att den ekologiska kompensationen, där så är möjligt, kommer att utformas så att den främst strävar till förbättrandet av naturmiljöer. De förbättrade naturmiljöerna bedöms i sin tur gynna ett stort antal av de arter som påträffats på File hajdar. Den ekologiska kompensationen bedöms dock inte gagnas av att utformas efter vissa arters specifika krav.

J. Tillämpning av 4 kap. 11 § vattenförvaltningsförordningen

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som anges i yttrandet från SGU (aktbil. 17), tydligare beskriva vilken eller vilka kvalitetsfaktorer för kvantitativ status som det yrkade undantaget avser.

För kvantitativ status hos grundvattenförekomster finns det fyra faktorer, 4 kap. 5 § första punkten i SGU-FS 2023:1:

En grundvattenförekomst har god kvantitativ status när grundvattennivån är sådan att den

1. inte påverkas till följd av att det långsiktiga uttaget överskrider den tillgängliga grundvattenresursen,
2. inte kan leda till att en miljökvalitetsnorm i en grundvattenansluten ytvattenförekomst inte kan uppnås eller till betydande sänkning av statusen i sådana ytvattenförekomster,

3. inte kan leda till betydande skada på skyddsvärda grundvattenberoende terrestra ekosystem, och
4. inte ens inom ett begränsat område ger upphov till förändringar i strömningsriktningen som kan leda till inträngning av saltvatten eller annan förorening.

Heidelberg Materials bedömer att undantag krävs enligt den första punkten av dessa fyra (i ansökan benämnd ”god vattenbalans”), se ansökans avsnitt G.2.2. Undantag enligt övriga punkter bedöms, av de skäl som redovisas i ansökans avsnitt G.2.3–G.2.5, inte behövas. Likväl omfattar yrkandet undantag enligt den fjärde punkten, för det fall domstolen inte skulle dela bolagets bedömning, se ansökans avsnitt G.2.5. Detsamma gäller i och för sig även punkt 2 och 3, även om bolaget i förhållande till dessa menar att det är mycket osannolikt att domstolen kommer till annan slutsats än bolaget.

K. Dammsäkerhet

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, av de skäl som framgår av länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 4.4.2), komplettera ansökan med underlag för dammsäkerhetsklassning.

De efterfrågade underlaget ges in som Bilaga 21.

Tunnelpluggarna föreslås klassas i säkerhetsklass U. Skälet är att risken för ett dammhaveri är försumbar. De scenarier som kan uppstå innebär att vattentillrinningen till Östra brottet ökar mycket långsamt, i volymer som kan hanteras genom de befintliga diken och pumpar som idag används för att länshålla Östra brottet. Den eventuellt ökade tillrinningen kan enkelt åtgärdas genom normal underhållsinjektering runt pluggarna.

När tunnlarna mellan Östra och Västra brottet pluggas igen, kommer Heidelberg Materials även att ridåinjektera bergväggen mellan Västra och Östra brottet. Ridåinjekteringen utförs i syfte att minska läckage från det vattenfyllda Västra brottet till det dränerade Östra brottet. Ridåinjekteringen är av samma typ som används vid t.ex. vägtunnlar för att motverka grundvatteninträngning, och har ingen stabiliserande eller förstärkande effekt på bergväggen. Injekteringen utgör enligt bolagets

uppfattning inte en damm enligt 11 kap. 4 § miljöbalken, vilket överensstämmer med hur den nuvarande ridån längs Västra brottet har betraktats.

Vid upprättandet av dammsäkerhetsutredningen har Heidelberg Materials utgått från att det är tunnelpluggarna som ska klassificeras. Ridåinjekteringen har ändå kommenterats i konsekvensutredningen. Om funktionen av ridåinjekteringen i framtiden försämras, blir konsekvensen att något mer vatten tränger igenom bergväggen och måste pumpas bort från Östra brottet.

L. Skyddsåtgärder för att mildra grundvattenpåverkan

Mark- och miljödomstolen vill, med hänvisning till vad länsstyrelsen har angett i sitt yttrande (aktbil. 24, avsnitt 4.4.2), att bolaget reflekterar över hur regleringen i ett miljötillstånd bäst utformas för att uppnå syftet att minska påverkan på grundvattennivåer genom att minska inläckage av grundvatten i täkterna.

En utgångspunkt för villkorsskrivning är att sökanden har faktiska och rättsliga möjligheter att ta ansvar för uppfyllandet av det aktuella villkoret.³⁵ Vidare måste villkor utformas så att det är tydligt om en överträdelse har skett, eftersom detta kan utlösa straffrättsliga sanktioner.³⁶

Hur mycket vatten som hamnar i täkterna ett enskilt år – och huruvida vattnet når täkten som grundvatten eller nederbörd (det senare ej tillståndspliktig bortledning) – beror på faktorer som hur mycket det regnar, vilken temperatur det är när det regnar (och därmed hur mycket som avdunstar) och bergets genomsläpplighet, se Bilaga 10, avsnitt 4. Dessa faktorer ligger i allt väsentligt utanför bolagets kontroll. Den styrmöjlighet som injekteringen ger är, sett till systemet som helhet, liten.

Det är således inte möjligt att i tillståndet reglera volymen inläckande grundvatten. Den regleringsmöjlighet som finns är istället att reglera verksamhetens utformning (i den mån det har betydelse för mängden grundvatten som beräknas läcka in) eller att

³⁵ NJA 2004 s. 421.

³⁶ NJA 2006 s. 310.

reglera eventuella skyddsåtgärder. Som en skyddsåtgärd i senare led av vattnets cykel kan det också regleras hur det inläckande vattnet ska användas för att reducera negativ påverkan av inläckaget på andra intressen.

I förevarande fall är det inte möjligt att utforma täkten på ett sätt som leder till väsentligt mindre inläckage av grundvatten, eftersom den nödvändiga mägerstenen ligger under kalkstenen. För att nå den måste nästa vattenförande lager i berggrunden genombrytas. Alternativet att bryta mägersten mycket grunt och istället göra täkten mer vidsträckt är sämre med hänsyn till naturvärdena på markytan.

Vad gäller skyddsåtgärder så tar den föreslagna ridåinjekteringen direkt sikte på att minska inläckaget av grundvatten. Den kan således villkorsregleras. Bolaget har sedan tidigare föreslagit att det föreskrivs villkorsvis att injekteringen ska utföras (villkor 14) och föreslår nu också ett villkor avseende injekteringsens effekt:

Längs injekteringssträckan ska reduktionen av borrhålens hydrauliska konduktivitet vara minst 50 % när uppmätt hydraulisk konduktivitet före injektering är $> 2 \times 10^{-6}$ m/s. Antal borrhål för kontroll av villkoret samt deras position ska beslutas i samråd med tillsynsmyndigheten.

Hur ett effektvillkor för injektering kan utformas diskuteras i avsnitt 4 i Bilaga 10. Det föreslagna villkoret innebär att det är injekteringsens effekt på bergets genomsläpplighet som regleras. Ett sådant villkor är möjligt att efterleva och möjligt att kontrollera.

Sträckor där berget redan före injektering är tätare än 2×10^{-6} m/s kommer att injekteras om det är möjligt, men eftersom genomsläppligheten där redan är så låg kan en femtioprocentig reduktion inte förväntas. Grundvattenflödet i dessa delar av berget bedöms utgöra en mycket liten del av det totala inflödet till täkten, eftersom grundvattnet till den helt övervägande delen strömmar i bergets mer genomsläppliga delar och undviker de tätare.

I den mån regleringen – som i detta fall, och troligen i de flesta fall – inte enbart syftar till att skydda grundvattennivån som sådan utan i förlängningen något annat intresse, kan tillståndet också reglera den efterföljande användningen av det inläckande vattnet. Det har bolaget också föreslagit, genom villkor om infiltration, användning för

dricksvattenändamål och att vattnet så småningom ska användas för att påskynda vattenfyllnaden av Västra brottet.

M. Risk för påverkan på kommunal vattenförsörjning

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till Region Gotlands yttrande (aktbil. 27, punkt 4) och vad som anges i bilaga B17, redovisa vissa ytterligare uppgifter om tankning av arbetsfordon eller maskiner i täkterna respektive fyllning av cisterner.

Se Bilaga 12 för det efterfrågade underlaget.

Mark- och miljödomstolen uppger vidare att det, med hänvisning till vad Region Gotland anför (aktbil. 27, punkt 5), kan ifrågasättas om inte förorenat vatten/släckvatten bör hanteras separat från ordinarie länshållningsvatten. Bolaget ska, om bolaget bedömer det nödvändigt, komplettera ansökan med en beredningsplan för kemikalieutsläpp och brand i täkterna.

Det efterfrågade underlaget presenteras i Bilaga 12, avsnitt 7. Sammanfattningsvis bedöms risken för brand i täkterna vara mycket liten. För det fall brand inträffar kommer eventuellt förorenat släckvatten kunna hanteras avskilt från länshållningsvatten.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till Region Gotlands yttrande (aktbil. 27, punkt 6), bedöma risken för påverkan på vattenskyddsområdena samt ge in en beskrivning av de skyddsåtgärder som erfordras inom och i närheten av vattenskyddsområdet.

Heidelberg Materials bedömer att risken för påverkan på vattenskyddsområdena är liten (se MKB, ansökansbilaga B, s. 82–84). I Bilaga 12, avsnitt 8, finns en beskrivning av skyddsåtgärder inom och i närheten av vattenskyddsområdet.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till Region Gotlands yttrande (aktbil. 27, punkt 8), redovisa hur borrhål och grundvattenrör kontrolleras och hur det kan säkerställas att föroreningar inte sprids den vägen.

Samtliga bergborrhål har foderrör som är installerade på ett sätt som förhindrar oavsiktlig föroreningsspridning genom att en förorening på markytan eller förorenat ytvatten rinner ner i borrhålet. Alla bergborrhål och grundvattenrör har lock som kräver någon form av verktyg för att öppnas. Detta är den nivå av säkerhet som används för observationsrör för de flesta vattentäkter.

Grundvattenrör i jord bedöms, på samma sätt som marklagren i stort, inte utgöra någon spridningsväg för föroreningar.

Förorening genom avsiktligt sabotage går aldrig att helt skydda sig emot. Det blir i slutändan en fråga om vilka verktyg det krävs att förövaren har med sig. Eftersom genomförda undersökningar har visat att framförallt borrhålen närmast väster om vattentakten har korta transporttider till de kommunala produktionsbrunnarna anser Heidelberg Materials att det är motiverat att förstärka dessa ytterligare. Heidelberg Materials åtar sig därför att på dessa montera lock som säkras med hänglås eller motsvarande. Vilka brunnar som ska förses med låsbara lock föreslås beslutas i samråd med Region Gotland.

N. Rening av länshållningsvatten och hantering av rejektvatten

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter om det ansökta miljötillståndet bör innehålla ett villkor för rening av länshållningsvatten och efterfrågar ett motiverat förslag.

Heidelberg Materials uppfattar att frågan avser rening av det vatten från File hajdar-takten som inte avleds för infiltration, för dricksvattenändamål eller till mjölkgården i Othemars. Detta vatten avleds delvis till Anerån och delvis till Västra brottet, varifrån det pumpas till Östersjön. När Västra brottet börjar vattenfyllas kommer vattnet inte att pumpas vidare, utan bidra till vattenfyllnaden.

Anerån mynnar i Bogeviden. Länshållningsvattnet kommer att utgöra en mycket liten del av flödet i Anerån och det bedöms inte påverka åns status eller Bogevidens status.

Bolaget föreslår att det föreskrivs i villkor att vattnet ska genomgå slam- och oljeavskiljning i sedimentationsdamm (se avsnitt B.2.4 ovan). Villkoret motsvarar villkor 12 i nuvarande tillstånd, med det tillägget att det preciseras vilken vattenström som avses. Hanteringen beskrivs på s. 92 i MKB (ansökansbilaga B).

Länshållningsvattnet provtas sedan länge och har en jämn kvalitet. Det kommer inte att ske förändringar i den ansökta verksamheten som påverkar detta. Det finns därför inte anledning att föreslå några särskilda värden för utgående vatten, utan det är tillräckligt och ändamålsenligt att föreskriva vilken slags rening vattnet ska genomgå.

Mark- och miljödomstolen efterfrågar vidare en teknisk beskrivning av lokalisering och utformning av reningsanläggningen.

En teknisk beskrivning återfinns i Bilaga 12, avsnitt 4.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till Naturvårdsverkets yttrande (aktbil. 18, s. 6), redovisa hur rejektvatten från det planerade vattenverket ska omhändertas, samt – om det bedöms nödvändigt – återkommer med ett förslag på villkor med begränsningsvärden.

För en beskrivning av hur det rejektvatten som genereras vid reningsanläggningen kommer att ledas, se ansökans bilaga B6, avsnitt 2.2.3. Rejektvattnet förväntas ha den kvalitet som uppmätts i pilotförsök, se Tabell 18 i ansökansbilaga B6. Den föreslagna reningsprocessen, membranteknik, innebär ingen tillförsel av något ämne i sig utan det är endast fråga om uppkoncentrering av förekommande ämnen i länshållningsvattnet. Rejektvattnet bedöms därför inte behöva omhändertas på ett annat sätt än att det blandas med övrigt tillfört och inläckande vatten.

Rejektvattnet har ingått i beräkningar och bedömningar av påverkan på vattenförekomster samt vattenkvaliteten i den framtida täktsjön i Västra brottet, vilka visar att ingen statusförsämring (eller äventyrande) sker.

Bolaget bedömer av ovanstående skäl inte att det är nödvändigt att reglera rejektvattnets innehåll genom begränsningsvärden.

Länsstyrelsen i Gotlands län (aktbil. 24, avsnitt 4.2) efterfrågar vissa ytterligare mätdata och beskrivningar avseende Anerån, Bogevisken och Östra Gotlands norra kustvatten. Vidare har Vattenmyndigheten för Södra Östersjön (aktbil. 23) efterfrågat kompletteringar rörande Anerån.

Frågorna omfattas inte av mark- och miljödomstolens föreläggande. Bolaget har ändå tagit tillfället i akt att tillhandahålla de efterfrågade uppgifterna. Uppgifterna redovisas i Bilaga 22.

O. Risk för spridning av föroreningar (PFAS)

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till vad som anges i länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 8.2), redovisa resultatet av PFAS-provtagningar som genomförts under 2023 samt resonemang om dess ursprung och om den ansökta verksamheten riskerar att bidra till en spridning av föroreningar från de nedlagda deponierna invid Västra brottet.

Det efterfrågade underlaget redovisas i Bilaga 23. Sammantaget underskrider uppmätta halter i länshållningsvatten i File hajdar-täkten och borrhål omkring Västra brottet alla jämförelsevärden i bedömningsgrunder för MKN för ytvatten och dricksvattenföreskrifter.

I diken närmast deponierna invid Västra brottet överskrider uppmätta halter av PFOS årsmedelhalten samtidigt som de underskrider maxhalten i bedömningsgrunderna för MKN ytvatten, vilka använts som jämförelsevärden. Det bör understrykas att bedömningsgrunderna inte gäller i deponiernas diken utan för recipienten Östra Gotlands norra kustvatten. Vatten som rinner genom mätpunkterna sammanblandas med länshållningsvattnet från Västra och Östra brottet innan avledning till Östra Gotlands norra kustvatten. Uppmätta halter av PFAS är i paritet med halter som uppmäts vid många industriområden och stadsbebyggelse i Sverige och är inte att betrakta som höga i förhållande till liknande områden.

Det finns flera tänkbara förklaringar till att det förekommer PFAS i proverna, exempelvis att det härrör från deponierna. För att klargöra förekomsten av PFAS i anslutning till Västra och Östra brottet avser bolaget utföra provtagning i flera

mätpunkter, bland annat i länshållningsvattnet från båda täkterna och av jordmaterial. Risker för spridning, även efter att Västra brottet har vattenfyllts, bedöms vara låg och i den mån det skulle ske kommer halterna att vara så låga att det inte påverkar människors hälsa eller miljön (se ansökansbilaga B4 för underlag avseende spridningsförutsättningar m.m.). Bolaget bedömer därför att frågan kan hanteras inom ramen för tillsynen.

Det förhöjda värdet som uppmättes i september 2023 skiljer sig kraftigt från halter uppmätta i maj och oktober i samma provtagningspunkt. Inte heller noterades den höga halten i den strax nedströms belägna mätpunkten som mottar samma vatten som provtagningspunkten där värdet var förhöjt. Bolaget bedömer därför att det är ett felaktigt värde till följd av kontamination någonstans i hanteringsledet.

P. Påverkan på kulturvärden

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till vad som framgår av länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 6), redogöra för hur skydd och skötsel av fornlämningar längs sträckan för det planerade transportbandet ska ske.

Den efterfrågade redogörelsen återfinns i Bilaga 12, avsnitt 2. Det planerade transportbandet har utformats på ett sätt som innebär att inga fornlämningar berörs.

Mark- och miljödomstolen ger vidare bolaget tillfälle att yttra sig över vad som i övrigt anges i länsstyrelsens yttrande gällande kulturmiljö.

Heidelberg Materials har inget ytterligare att anföra i förhållande till kulturmiljö.

Q. Kontrollprogram

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ge in ett kompletterat kontrollprogram med förslag på kontroll och uppföljning av de åtaganden som föreslås rörande arter, naturmiljö och Natura 2000, samt komplettering av kontrollprogrammet avseende planerat erosionskydd av deponi.

Till ansökan fogades en kopia på det kontrollprogram som gäller för den nuvarande verksamheten, ansökansbilaga B18. Ett förslag till kontrollprogram, i efterfrågade delar, för den ansökta verksamheten återfinns i Bilaga 9. Bolaget kommer att ta fram ett slutligt och heltäckande kontrollprogram när tillståndet för verksamheten är på plats och samtliga slutliga villkor och åtaganden är kända.

R. Efterbehandling

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att, med hänvisning till länsstyrelsens yttrande (aktbil. 24, avsnitt 8.1 och 8.2), komplettera efterbehandlingsplanen med en beskrivning av (i) planerad släntning och erosionskydd av deponiområden, samt (ii) hur vattnet från File hajdar-täkten kommer att avbördas till Anerån.

Det efterfrågade underlaget återfinns i Bilaga 24.

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att redovisa huruvida efterbehandlings- och återställningsåtgärder kan bli aktuella för ytvattenförekomster som kan påverkas och förändras av bolagets verksamhet.

Bolaget hänvisar till avsnitt C i Bilaga 24. Utöver den i bilagan beskrivna fåran för avbördning från File hajdar-täkten till Anerån och de åtgärder som genomförs i Spillingsån inom ramen för nu gällande tillstånd, bedömer Heidelberg Materials inte att några efterbehandlings- och återställningsåtgärder för omkringliggande ytvattenförekomster är behövliga.

S. Ersättningsfrågor

Mark- och miljödomstolen har förelagt bolaget att ange vilken ersättning som erbjuds till ägarna av fastigheten Hejnum Rings 3:1 och ge in den utredning som yrkandet stödjer sig på (jfr ansökan, avsnitt N.3.2).

Ett värderingsutlåtande från Sydsvensk Markvärdering återfinns i Bilaga 25. Bolaget erbjuder det värderade beloppet, 67 500 kronor, till ägarna av fastigheten Hejnum Rings 3:1.

Det ska påpekas att värderingsutlåtandet bygger på antagandet att det berörda skogsområdet får avverkas. Området utgör emellertid i stor utsträckning Natura 2000-område och det är inte sannolikt att fastighetsägarna får avverka och sälja virket. Det erbjudna beloppet får därför anses inkludera betydande marginal.

T. Övrigt

T.1 Riskanalys (ansökansbilaga B17)

Bolaget har inom ramen för arbetet med kompletteringsyttrandet uppmärksammat att det till bolagets riskanalys (ansökansbilaga B17) bifogats en felaktig underbilaga A. En uppdaterad version av ansökansbilaga B17 bifogas därför detta kompletteringsyttrande, se [Bilaga 26](#)

T.2 Situationsplan (ansökansbilaga A1)

Bolaget har inom ramen för arbetet med kompletteringsyttrandet uppmärksammat att områdena för kross m.m. respektive vattenmagasin i situationsplanen i ansökansbilaga A1 är placerade bredvid varandra. Korrekt är att den exakta lokaliseringen inte är bestämd utan att de potentiella ytorna överlappar varandra. En uppdaterad ansökansbilaga A1 bifogas som [Bilaga 27](#).

T.3 Kumulativt buller med fabriksverksamheten

I Västra brottet används idag ytor från tid till annan för upplag av material som används i fabriksverksamheten. Heidelberg Materials avser att under sommaren 2024 lämna in en ansökan om nytt grundtillstånd till cementfabriken, som bland annat inkluderar att en anläggning för infångning av koldioxid uppförs i Östra brottet. Under anläggningsskedet kan fler ytor än vanligt i Västra brottet, och/eller de nya ytorna norr om truckvägen (koordinat 98–105 på s. 11 i ansökansbilaga A2), behöva användas för upplag av material som hör till fabriksverksamheten. Detta kan ge upphov till fler transporter än vanligt mellan tälkten och fabriken. Transporterna är en del av fabriksverksamheten.

När ansökan om nytt fabriksstillstånd är färdigställd kommer Heidelberg Materials i detta mål att ge in uppdaterade beräkningar av kumulativt buller mellan fabriken och tåktverksamheten (avsnitt 7.3 i ansökansbilaga B15). Saken kommer i övrigt att prövas inom ramen för ansökan om nytt fabriksstillstånd.

Malmö den 29 april 2024

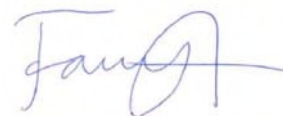
Heidelberg Materials Cement Sverige AB, genom



Anna Bryngelsson



Alexander Hardenberger



Fanny Aronsson

Bilageförteckning följer på nästkommande sida.

Bilagor

1. Konsoliderad sammanställning av yrkanden
2. Konsoliderad sammanställning av villkor och åtaganden
3. Påverkan på nipsippa
4. Restaurering av strandvall
5. Rådighetsdokumentation
6. Karta över vissa skyddsåtgärder (uppdaterad ansökansbilaga A5)
7. Fjärilar: inventering m.m.
8. Uppföljning av Natura 2000-områden
9. Förslag till kontrollprogram
10. Ridåinjektering och infiltration
11. Biologisk uppföljning av Othemarskärret och infiltration i jord
12. Komplettering av teknisk beskrivning
13. Karakterisering av länshållningsvatten
14. Resultat av ridåinjektering Västra brottet
15. Fjärilar: uppföljning
16. Studierapport nipsippa
17. Svärdkrisla
18. Påverkan på riksintresset för naturvård
19. Ekologisk kompensation

20. Biotopskydd Othem Klints
21. Dammsäkerhetsklassning
22. Ytvatten och mätdata
23. PFAS
24. Komplettering av efterbehandlingsplan
25. Värdering Hejnum Rings 3:1
26. Korrekt ansökansbilaga B17
27. Situationsplan (uppdaterad ansökansbilaga A1)